

INSTITUTIONEN FÖR PEDAGOGIK
OCH SPECIALPEDAGOGIK

PÅ LÄRARES SPRÅK

Om studie- och yrkesvägledningens didaktik i
grundskolans ordinarie undervisning

Pia Kjeldsen

Uppsats/Examensarbete:	15 hp
Program och/eller kurs:	Magisteruppsats
Nivå:	Avancerad nivå
Termin/år:	Ht 2016
Handledare:	Liisa Uusimäki
Examinator:	Sverker Lindblad
Rapport nr:	HT16 IPS PDAU61:2

Abstract

Denna studie utgår från spänningsfältet mellan Skolinspektionens kvalitetsgranskning av studie- och yrkesvägledning (SOU 2013:5) och den ordinarie undervisningen utifrån grundskolans läroplan Lgr11 (Skolverket, 2011) och här har mitt forskningsintresse formulerats. Jag ville ta reda på vad studie- och yrkesvägledning *är* när den kommer till uttryck i den ordinarie, dagliga undervisningen och kunna begreppsliggöra det språk som används. Mitt fokus riktades mot hur det går till när en professionell pedagog vid planering och genomförande av sin undervisning skapar det symboliska meningsinnehållet utifrån gällande styrdokument, och hur hen planerar och genomför sin dagliga ämnesundervisning. Pedagogerna påvisade ett stort praktiskt yrkeskunnande kring både tolkning av styrdokumentens riktlinjer för området, såväl som kreativitet när det gäller planering och genomförande av studie- och yrkesvägledningens uttryck i deras ordinarie ämnesundervisning.

Pedagogerna uppvisade ett stort intresse för att eleverna skulle förstå att skolan utbildar för framtida studier och arbete, men även belyste vikten av att undervisningen måste planeras och genomföras på ett sådant sätt att elevernas skolprestationer är möjliga att bedöma och betygsätta. Det symboliska meningsinnehållet för hur studie- och yrkesvägledningen kommer till uttryck i den ordinarie undervisningen var möjlig att fånga upp och begreppsliggöra genom observationer och fokusgruppintervju.

En av nycklarna till att fånga upp meningsinnehållet var användandet av anekdotkort vid observationerna. Pedagogerna och deras praktiska yrkeskunnande var även det en nyckel. Det var tydligt att pedagogerna besitter fokusbegreppen och har ställt sig frågor om undervisningens innehåll, mål och mening vilket innebär att de tänker enligt didaktikens huvudfrågor. Under arbetet med denna studie så har jag hört och sett att pedagogerna tydligt kan beskriva vad studie- och yrkesvägledning i undervisningen är och kan vara, och jag också har hört och sett att det tolkas olika beroende på undervisningsämne och på pedagogernas egna personligheter och tidigare livserfarenheter.

Pedagogerna påvisar således ett praktiskt kunnande som är kontextbunden, och har visat detta genom att förstå och utvecklas sin praktik genom att reflektera över egna handlingar och erfarenheter i sin dagliga ämnesundervisning. Resultatet visar att en mycket hög grad av praktisk yrkeskunskap kring styrdokumentens riktlinjer för studie- och yrkesvägledning inom ramen för ordinarie undervisning finns hos pedagogerna. Genom att använda och synliggöra denna kunskap har en ny didaktik för att kunna mäta kvalitet i studie och yrkesvägledning blivit tillgänglig. Studiens resultat är ett bidrag till att synliggöra ännu en kvalitetsindikator, som bör införlivas i kommande kvalitetsgranskningar av studie- och yrkesvägledning i grundskolan.

Program och/eller kurs: Magisteruppsats 15hp
Nivå: Avancerad nivå
Termin/år: Ht 2016
Handledare: Liisa Uusimäki
Examinator: Sverker Lindblad
Rapport nr: HT16 IPS PDAU61:2
Nyckelord: Studie- och yrkesvägledning, Pedagoger, Praktiskt yrkeskunnande, Didaktik, Kvalitetsindikatorer, Ordinarie undervisning

Syfte: Syftet med min studie var att studera pedagogers praktiska yrkeskunnande kring studie- och yrkesvägledning inom ramen för den ordinarie undervisningen enligt Lgr11.

Teori: Studien utgår från narrativ teori och metod, vilket innebär att samla in och analysera skriftliga eller muntliga berättelser och som kan användas såväl vid textanalyser, observationstillfällen och vid intervjutillfällen.

Metod: I studien har jag följt tre pedagoger och genomfört fyra observationer i deras ordinarie undervisning, som en icke deltagande observatör. Studien innefattar även en fokusgruppdiskussion med pedagogerna kring deras tolkning av gällande styrdokument för studie- och yrkesvägledning inom ramen för den ordinarie undervisningen i grundskolan. För insamling av empiri har observationsprotokoll samt anekdotkort använts.

Resultat: Resultatet visar att pedagogerna har ett stort praktiskt yrkeskunnande kring tolkning av styrdokumentens riktlinjer för studie- och yrkesvägledning inom ramen för ordinarie undervisning. Pedagogerna uppvisade både kreativitet och tydlighet i formerna för hur studie- och yrkesvägledningen kommer till uttryck, i både planering och genomförande av ordinarie ämnesundervisning och ett språk för detta blev synligt. Resultatet visar också att pedagogernas praktiska yrkeskunnande är själva nyckeln till detta språk - de besitter fokusbegreppen. Genom att använda en studie- och yrkesvägledare som forskare och översättare mellan skolprofessionernas språk, kan kommunikationsglappet överbryggas genom att skapa en gemensam språkmanual, en ny didaktik.

Förord

Att skriva ett examensarbete från idé till färdig produkt är så mycket mer än att bara addera en bokstav till en annan. I uppstarten av min studie hade jag förmånen få input av några av dem som är mina förebilder på studie- och yrkesvägledningens kunskapsfält. Att just Ni tog er tid att intressera er, oavsett i vilken skala, har varit riktigt stort för mig och burit mig framåt när energin varit låg. Även den vardagliga supporten jag fått under arbetets gång har varit enormt värdefull, utan den hade min studie inte varit genomförbar! Små saker, som tillsammans blir stora!

Ett telefonsamtal precis i min studies början, där min forskningsidé fick lyftas och jag fick med mig såväl tankar om tidigare läsvärd forskning som ett kvitto på att mitt intresseområde var relevant, tack för det Anders Lovén! Tack till Dig Mikaela Zelmerlööv och hela din grupp med undervisningsråd på Skolverket, för att ni tog er tid att lyssna på min forskningsidé och bidrog med färskt material till min omvärldsscanning.

Mia Lindberg, tänk att ett litet mail, med en twist av din speciella humor, kan göra så stora avtryck! Tack för din tilltro till mina skills och min potential, ända från grundutbildningen. Utan din pepp där och då hade det aldrig blivit någon utbildning på mastersnivå. Tack Malin Frykman, min chef som hela tiden utmanar mig växa, som har tilltro till min förmåga och har gett mig utrymme att arbeta med min studie. Du spelar i en egen division!

Tack till min studies informanter, för att ni släppt in mig i er yrkesvardag och härdat ut med mina konstanta frågor. Utan Er hade min studie inte varit möjlig att genomföra! Att ha förmånen att ha kompetenta och ärliga kollegor och vänner som kritiska medläsare är en ynnest, Tack till Er för att ni bidragit med er klokskap till min studies kvalitet!

Slutligen ett stort tack till Dig Liisa Uusimäki. Jag önskade mig en kunnig, krävande, ärlig och rakt kommunicerande handledare och det har du verkligen varit! Du har låtit mig känna mig kapabel hela vägen, ställt krav på såväl mig som på min studie och låtit mig växa med din feedback och ditt ärliga sätt att kommunicera på. Utan din handledning hade min studie blivit något helt annat. Det har varit en tuff, men rolig utvecklingsresa!

”Att skriva är att se,
att se är att urskilja,
att urskilja är att välja,
att välja är både att avstå och behålla.”

(Birger Nordström)

Innehållsförteckning

Inledning.....	1
Studiens utgångspunkt och fokusbegrepp	2
Studie- och yrkesvägledning	2
Kvalitet.....	2
Praktiskt Yrkeskunnande.....	3
Didaktik.....	3
Tidigare forskning	5
Kvalitet i lärares yrkeskunnande	5
<i>Metoder för att formulera praktiskt yrkeskunnande</i>	5
<i>Kvaliteter i praktiskt yrkeskunnande</i>	6
Lärares kunskap och professionellt lärande	7
<i>Om lärares kunskap</i>	7
Didaktisk forskning och utveckling av pedagogers yrkeskunnande	8
Syfte	10
Metod	11
Studiens narrativa perspektiv	11
Studiens hermeneutiska perspektiv	11
Urval och genomförande.....	12
Val av datainsamlingsmetod	12
<i>Observation</i>	12
<i>Fokusgruppintervju</i>	14
Analysmetod.....	14
Etiska hänsynstaganden.....	15
Resultat.....	16
Kvalitetsindikatorer för studie- och yrkesvägledning i undervisningen.....	16
<i>Observationer</i>	16
<i>Pedagogers reflektioner om att planera in studie- och yrkesvägledningsperspektivet i ordinarie undervisning</i>	16
Studie- och yrkesvägledningens uttryck i undervisningen.....	18
<i>Observationer</i>	18
<i>Pedagogers reflektioner kring studie- och yrkesvägledningens uttryck i ordinarie undervisning</i>	20
Tolkningen av styrdokument kring studie- och vägledning i undervisningen	21
<i>Observationer</i>	21
<i>Pedagogers reflektioner kring tolkningen av läroplanens studie- och yrkesvägledningsperspektiv</i>	21

Analys och diskussion.....	24
Kvalitetsindikatorer för studie- och yrkesvägledning i undervisningen.....	24
Studie- och yrkesvägledningens uttryck i undervisningen.....	25
Tolkning av styrdokument kring studie- och vägledning i undervisningen.....	26
Implikationer.....	28
Slutsatser.....	30
Avslutande reflektioner.....	30
Referenser.....	32
Bilaga 1 Ord- och begreppslista.....	34
Bilaga 2 Lektionsstruktur.....	36
Bilaga 3 Observationsprotokoll.....	37
Bilaga 4 Anekdotkort.....	38
Bilaga 5 Resultatsammanställning av anekdoter.....	39

Inledning

2013 publicerade Skolinspektionen en rapport där de granskat kvaliteten på studie- och yrkesvägledning i 34 grundskolor i Sverige. Bedömningspunkterna och kriterierna för kvalitetsgranskningen är knutna till gällande styrdokument för grundskolan, skollag (SFS 2010:800) och läroplan (Skolverket, 2011) Rapporten utgick från tre huvudfrågeställningar:

- Ges alla elever tillgång till kontinuerlig vägledning av sådan kvalitet att eleverna kan göra medvetna och väl underbyggda val av fortsatt utbildning och yrkesinriktning?
- Ger rektorn riktlinjer och förutsättningar för vägledningen så att den blir hela skolans ansvar?
- Tar huvudmannen ansvar för att skolornas studie- och yrkesvägledning fungerar på ett tillfredsställande sätt? (Skolinspektionen, 2013, s. 6)

Som verksam studie- och yrkesvägledare i grundskolan har jag reflekterat mycket kring kvalitetsgranskningen och om den verkligen gett svar på vad som är kvalitet i studie och yrkesvägledning. Jag ställer mig frågan om de indikatorer som mätts egentligen är det som borde studeras för att få svar på kvalitetsgranskningens frågor? En ytterligare fråga jag ställer mig är om det är relevant att granska studie- och yrkesvägledning som en separat aktivitet inom kontexten grundskola, utifrån Lgr11? Under mina arbetsår på grundskolan har jag frågat de pedagoger och de studie- och yrkesvägledare jag mött ”*Vad är studie- och yrkesvägledning inom ramen för ordinarie undervisning om du skulle beskriva det?*”

Svaren har varit lika varierande som många. Jag fascineras av att svaren kan bli så pass mångfacetterade då vi inom grundskolan verkar utifrån från samma styrdokument. Under åren har jag deltagit i flertalet klassobservationer och noterat att det finns uttryck och meningsinnehåll i den ordinarie undervisningen som jag direkt definierar som studie- och yrkesvägledning, men jag har inte kunnat bevisa det på ett vetenskapligt sätt. Sammantaget anar jag att det finns ett professionellt kommunikationsglapp mellan grundskolans professioner, som om att det används flera språk för att prata om samma sak, men det saknas en gemensam språkmanual.

Det är i spänningsfältet mellan Skolverkets kvalitetsgranskning och den ordinarie undervisningen utifrån läroplanen (Skolverket, 2011) som mitt forskningsintresse formuleras. Så vad *är* då egentligen studie- och yrkesvägledning när den kommer till uttryck i den dagliga undervisningen? Själva det symboliska meningsinnehållet ute i klassrummet - när en professionell pedagog tolkar gällande styrdokument, planerar och genomför sin dagliga ämnesundervisning. Hur kan detta meningsinnehåll begreppsliggöras på ett vetenskapligt sätt så att en didaktik för studie- och yrkesvägledning inom ramen för ordinarie undervisning kan skapas?

Studiens utgångspunkt och fokusbegrepp

Denna studie skrivs med utgångspunkt i studie- och yrkesvägledningens kunskapsfält och fokusbegrepp.

Studie- och yrkesvägledning

Begreppet studie- och yrkesvägledning delas upp i två perspektiv, *snäv* och *vid* bemärkelse (Bilaga 1) Tillsammans utgör dessa delar den grund som eleven är i behov av för att kunna göra väl underbyggda studie och yrkesval i grundskolan. Studie- och yrkesvägledning inom ramen för ordinarie undervisning är en del av den *vida* bemärkelsen och studiens fokus. De studie- och yrkesvägledande insatser och aktiviteter som utförs av pedagoger i undervisningssituationen eller skolgemensamma studiebesök, praoperioder, föreläsare från arbetslivet eller genom arbetslivsorienterande samtal med övrig skolpersonal ingår i vägledningens vida bemärkelse. Hela den verksamhet som syftar till att förbereda eleverna för studie- och yrkesval och ett kommande arbetsliv ingår i det vida perspektivet av vägledningen (Skolinspektionen, 2013) Undervisning som kopplar samman undervisningsämnet med framtida studie- och karriärmöjligheter, studiebesök i arbetslivet, företag och organisationer som besöker skolor och samtal med lärare och studie- och yrkesvägledaren är exempel från denna verksamhet enligt Skolinspektionen.

Gunnel Lindh (2007) och Anders Lovén (2015) har bidragit med sina respektive beskrivningar om begreppet vägledning i vid bemärkelse. Lindh beskriver vägledning i vid bemärkelse som ett ansvar för hela skolans personal och förklarar att:

All den verksamhet som respektive skola erbjuder som förberedelse för framtida val av utbildning, yrke, arbete och livsform. Det innebär att i all skolutbildning integrera studie-, yrkes och arbetslivsorientering och vägledning i vid bemärkelse. (Lindh, 2009, s. 4)

Lovén menar att vägledning från ett övergripande perspektiv kan ses som en,

pedagogisk aktivitet som med information, motivation, stöd och andra hjälpande aktiviteter och med utgångspunkt i såväl individens resurser som möjligheterna i omvärlden har som mål att underlätta för individer och grupper i alla åldrar och vid olika tidpunkter i livet att välja utbildning, yrke eller karriär och att bidra till en bättre livsplanering. (Lovén, 2015, s. 26)

Kvalitet

I rapporten Kvalitet i studie- och yrkesvägledning (Myndigheten för skolutveckling, 2008) beskrivs Kvalitetsbegreppet som mångtydigt och svårt att definiera. Enligt Svenska akademiens ordlista (www.saol.se) betyder begreppet "inre värde, egenskap, beskaffenhet" och behöver förstås i den kontext det skall definiera. En av utmaningarna i att definiera begreppet ligger i att det kan betraktas från flera perspektiv inom skolans verksamhet beskriver rapporten (Myndigheten för skolutveckling, 2008) till exempel hur väl

verksamheten uppfyller nationella mål och riktlinjer eller uppnår mål om förnyelse och förbättring.

Läraren har ett perspektiv på kvalitet, eleven ett annat och politiker har ytterligare ett. Varje perspektiv och individ har sin egen tolkning av kvalitetsbegreppet i förhållande till resurser. En pedagog gör sin bedömning utifrån sin utbildning och sitt undervisningsuppdrag medan en politiker utgår från nationellt uppsatta mål för kvalitet inom skolverksamhet, som skall synkroniseras med lokala budgetmål och den rådande politiska agendan. Myndigheten för skolutveckling skriver att kvalitetstermen handlar om ”förenklade kriterier på vad som är bra.” (2008, s. 14) och sammanfattar kapitlet om begreppet kvalitet med följande formulering:

Kvalitet kategoriseras och beskrivs som systemrelaterade och processrelaterade kriterier. De är beroende av varandra. De kvalitetskriterier som ligger till grund för arbete med kvalitetsutveckling av studie- och yrkesvägledning är desamma som för skola i övrigt. (s. 15)

Då min studie riktas mot pedagogers yrkeskunnande om studie- och yrkesvägledning inom ramen för ordinarie undervisning är det av vikt att förstå begreppet kvalitet i studiens kontext, så att studiens resultat kan bidra till att beskriva förtydligade undervisningens egenskaper som bör resultera i tydligare kvalitetsindikatorer.

Praktiskt Yrkeskunnande

Begreppet praktiskt yrkeskunnande, eller praktisk kunskap beskrivs som ”yrkeslivets kunskapsteori, med betoning på *mellanmänniska* yrken” (Svenaesus, i Alsterdal red, 2009, s.12) Författaren beskriver att praktisk kunskap kräver förståelse och erfarenhet för att kunna definieras. Vilket menas att kunskapen blir personligt erövrad kunnighet, som tagit plats i professionsutövaren och blir först synlig i den kontext hen verkar. Svenaesus ger en enkel grundförklaring på den praktiska kunskapens teori och delar in den i fem delar; veta *att*, veta *hur* och veta *när*, *visdom* och *intuition*. Då min studie fokuseras mot pedagogers praktiska yrkeskunnande om studie- och yrkesvägledning inom ramen för ordinarie undervisning, är detta begrepp intressant för att kunna synliggöra och skapa en didaktik kring detta. Författaren betonar att det inte är frågan om en typ av kunskap som exkluderar teoretiskt kunnande, det finns ingen motsättning mellan det praktiska och det teoretiska. För att den praktiska kunskapen skall bli synlig behövs utrymme för kritisk reflektion finnas.

Didaktik

För begreppet didaktik görs enligt Jonas Almqvists (2016) en distinktion i kunskapsfältet, genom att definiera ämnesdidaktik och allmän didaktik som separata delar. Ämnesdidaktik innebär att ett specifikt ämnesinnehåll med sina centrala begrepp är i fokus, utifrån elevers uppfattning om, lärande i samt socialisering i förhållande till detta specifika ämne. Allmän didaktik riktas mot allmänna aspekter på undervisning som inte har anknytning till specifika ämnen. Det kan vara lärares vardagliga undervisningserfarenheter och olika idéer och metoder för undervisning. Enligt författarens PM är det viktigt att tala om didaktiskt kompetens både som handlingsberedskap och som en kompetens för att planera, genomföra och utveckla sin

undervisning. (s.4). Almqvist beskrivning av allmän didaktik blir intressant för min studie då det är just det vardagliga och den praktiska yrkeskunskapen jag vill studera. Genom att som pedagog ställa sig frågor om undervisningens innehåll, mål och mening blir att tänka i didaktikens huvudfrågor.

Tidigare forskning

Urvalet av studiens tidigare forskning är avgränsat till studie- och yrkesvägledning och pedagogers yrkeskunnande. Det finns flera urvalsmöjligheter av tidigare forskning inom fältet studie- och yrkesvägledning i grundskolan som skulle kunna ha varit av relevans för min studies syfte. Tidigare forskning har bl.a fokuserat elevers väljande till gymnasieskola (Lovén, 2000) där de olika aktörernas (elevernas, studie- och yrkesvägledarnas och samhällets) handlande och uppfattningar studerats. Min studie hade kunnat utgå från själva handlandet i studie- och yrkesvägledningen i grundskolan. Det perspektiv jag då hade fått addera ytterligare är pedagogernas yrkeskunnande, inom ramen för den ordinarie undervisningen i grundskolan. Å andra sidan kunde studiens urval av tidigare forskning tagit avstamp i är hur en professionell pedagog konstrueras i en skolpraktik, vilket Mickwitz avhandling (2015) fokuserar på, och därefter addera studie- och yrkesvägledningens begrepp till detta.

Då en magisteruppsats är begränsad i både tid och utrymmer har jag gjort valet av tidigare forskning snävt avgränsat mot studiens syfte och forskningsfrågor, och en viktig parameter i valet av tidigare forskning har varit pedagogers yrkeskunnande inom kontexten skola, där begreppen varit samstämmiga med min studies syfte och forskningsfrågor.

Kvalitet i lärares yrkeskunnande

I oktober 2015 publicerades en artikel av Per Lindqvist, baserat på sammanställd data och resultat från två forskningsprojekt med fokus på vad som utmärker skickliga pedagoger. Forskningsprojekten har under en period om fem år samlat in data via videoinspelningar, dialogseminarier och intervjuer. Sammantaget har 41 erfarna pedagoger deltagit och i samspel med pedagogerna har forskarna ”försökt att formulera ingredienserna” (Lindqvist 2015, s.62) i pedagogernas yrkeskunnande. Artikeln beskriver både metoder för att formulera ett praktiskt yrkeskunnande och de kvaliteter som gemensamt framkom i de sammantagna forskningsprojekt artikeln baseras på.

Metoder för att formulera praktiskt yrkeskunnande

Ingångspunkten i de olika forskningsprojekten har inte varit att studera de mest ”framgångsrika och effektiva” (Lindqvist 2015,s.62) pedagogerna. Syftet har inte heller varit att försöka identifiera delar av pedagogers handlade som sedan skulle kunna mätas mot elever resultat, vilket ofta är fallet i pedagogiks forskning enligt författaren. Målet har varit att urskilja pedagogers kunnande genom att gå till deras förståelse kring vad de kan och vet, utifrån sin yrkeserfarenhet.

Praktiskt kunnande är en typ av kunskap som är kontextbunden och alltid utgår från den enskilda praktikens villkor enligt Lindqvist. Kunskapen förstås och utvecklas genom att delta i och reflekteras över egna handlingar och erfarenheter i sin praktik. Lindqvist beskriver sammanfattande att erfarenhets- och handlingsbaserad kunskap delvis är tyst och inte uttalad, samtidigt som delar av den kan formuleras för att synliggöra yrkesfältets kvaliteter och

erfarenheter bevaras. Artikelförfattaren tar upp ett exempel där lärare lyckats formulera sitt yrkeskunnande genom metaforer, Case-dialoger och exempel från den vardagliga undervisningen. I denna empiri beskriver författaren att ”olika samtalstrådar har uppstått och dragits ut” (s. 64) och Lindqvist har valt att utforska vad samtalstrådarna innehåller, i syfte att kunna ringa in själva yrkeskunnandets olika kvaliteter.

Kvaliteter i praktiskt yrkeskunnande

Lindqvist har i artikeln (2015) skrivit fram kvaliteter i praktiskt yrkeskunnande ett resultat av de två forskningsprojekten. Att *pedagogen ser eleven*, särskilt i uppstarten på en ny skolvecka eller i starten av en lektion är en av de kvaliteter som framkommer i artikeln. Författaren beskriver att pedagogen ”måste anstränga sig för att kunna se (in i) eleven.”(s. 64), vilket beskrivs som en utmanande uppgift av de pedagoger som deltagit i forskningsprojekten. Vägen till att se eleven går via att söka, utforska, borra djupare; en slags utforskande verksamhet i pedagogens uppdrag i klassrummet. Då kan ”något” (s.64) bli synligt summerar Lindqvist och pedagogen får en möjlighet att möta eleverna just där de befinner sig känslomässigt. För att kunna se eleven är ”tid och rum” (s.65) och en strukturerad skol- och klassrumssituation av vikt beskriver Lindqvist. Först då kan detta utrymme uppstå.

Ytterligare en kvalitet som synliggjorts via de två forskningsprojekten är att *eleverna ser pedagogen*. Enligt de pedagoger som ingick i de två studierna innebär det ömsesidiga seendet en relation och ett möte, människor emellan. Lindqvist skriver i sin artikel fram vikten av att pedagogerna visar sig själva, att de använder sig själva och sin kropp som ett verktyg i klassrummet. En definition som författaren använder är ”En lärare måste synas” (s. 66) Insikter om och ödmjukhet inför att pedagogen i klassrummet är förebild för eleverna framkom från de pedagoger som deltagit i forskningsprojekten enligt Lindqvist.

En tredje kvalitet i det praktiska yrkeskunnandet är förmågan att bygga *relationer*. När det ömsesidiga seendet i klassrummet sker, i mötet mellan pedagog och elev anser Lindqvist att det ”uppstår en närmast distanslös och insiktsfull relation” (s. 66). Denna relation beskrivs som en avgörande kvalitet. Enligt de pedagogerna som deltagit i de två forskningsprojekten finns det ett flöde mellan pedagog och elev just här. Artikelförfattaren skriver om detta relationella möte och upplevda flöde, ett gemensamt mellanrum, som själva kärnan i den pedagogiska kompetensen. Att som pedagog ha förmågan att skapa relationer och ha insikt om väsentligheten i det relationella mellanrummet, är grundförutsättningar för yrkeskunnande. Kvaliteten på yrkeskunnande hos pedagoger handlar inte om antal år av erfarenhet utan om ”kvaliteten på erfarenheten i mellanrummet” (s. 67) skriver Lindqvist.

En fjärde kvalitet kring pedagogers praktiska yrkeskunnande utifrån Lindqvists artikel är *tydlighet*. Författaren belyser återigen de två forskningsprojektens resultat kring att det är i uppstarten av lektionerna som denna kvalitet kan ses, och att just uppstarten benämns som betydelsefull framgångsfaktor för denna kvalité. En pedagog som ser och hälsar på alla elever, som intar en synlig och tydlig position i klassrummet, som ser till att ha alla elevers uppmärksamhet innan lektionen startar och påvisar tålmod och envishet visar denna kvalité

enligt författaren. En definition som Lindqvist använder på de sammantagna professionella ställningstagandet är ”det orubbliga seendet” (s. 68).

Enligt författaren handlar det orubbliga seendet om att ha en idé om livet som pedagogens förhållningsätt i klassrummet baseras på. Att signalera att allt är viktigt, att utstråla tilltro till sin egen idé, att visa på självförtroende och som pedagog veta vem man är och vad man som individ. Lindqvist beskriver att dessa idéer skiljer sig från person till person, vilket bidrar till dilemman i samarbete mellan pedagoger, både inom samma ämnen och på samma skola.

Lindqvist synliggör dessa skillnader och dilemma genom att i sin artikel lyfta fram tre exempel från pedagoger som genom metaforer beskrivit sin idé till professionellt förhållningsätt i klassrummet.

En lärare ser sitt klassrum som ett samhälle där lärarens uppgift är att få medlemmarna att samexistera och producera för samhällets bästa. En annan lärare ser sitt klassrum som en trädgård där eleverna är växter och läraren är trädgårdsmästaren som ser till att ge näring åt plantorna så att de kan växa. En tredje lärare ser sig själv som coach och klassen är laget som ska tränas för att vinna matcher. (s. 69)

Att lägga ansvaret ensamt på att pedagogen själv klarar av att utveckla det egna framträdandet i syfte att skapa ett möte med eleven blir skört menar Lindqvist. Det blir inte heller hållbart att som pedagog utgå från att eleven ser läraren och kan ta emot det erbjudna mötet i klassrummet. Alla elever kan eller vill inte använda sig av tekniker för att bli sedda eller se beskriver Lindqvist. För att bli en tydlig pedagog som ser och når fram menar författaren att varje pedagog bör som målsättning ha ”en vilja till och strävan efter att relationen alltid finns där – som en möjlighet. En professionell hållning, där balansen mellan ödmjukhet och orubblighet upprätthålls ” (s. 73)

Lärares kunskap och professionellt lärande

Om lärares kunskap

Den effektivitetsforskning som länge bedrevs kring pedagogers undervisning kopplat till elevernas resultat förutsatte att det fanns ett ”rätt eller idealiskt sätt att agera som lärare” (Längsjö, 1996, s. 118). Om forskare kunde bevisa att ett visst beteende från pedagogerna gjorde att elever kunde lära sig den mesta kunskapen på kort tid var detta likställt med att lärare bara behövde lära sig just detta effektiva beteende. Längsjö beskriver att när den pedagogiska praktiken bara studeras utifrån inlärningsresultat, kunskapsmängd och hur undervisningen är organiserad tappas väsentliga bitar av information kring praktikens byggstenar. Det som borde mätas är ”hur elevernas förmåga att se sammanhang, dra slutsatser och generera ny kunskap utvecklas” (s. 118). Författaren skriver vidare att lärarens erfarenhet har studerats utifrån hur framgångsrik pedagogen är att uppfylla någon annans avsikter, och den kunskap som i viss mening räknas är den teoretiska kunskapen som pedagogen skaffat sig via experter under sin utbildning. Dilemmat här blir enligt författaren att pedagogernas erfarenhetskunskap från den dagliga praktiken inte är en erkänd och mätbar kunskap.

Enligt Längsjö har forskningen börjat skifta perspektiv på lärares kunskap och begrepp som tyst kunskap, praktisk kunskap och lärares yrkeskunnande börjar bli synligt i forskning kring pedagogers undervisning och kunskapsutveckling inom professionen.

I sin artikel lyfter Längsjö att lärares planering förstås som en kreativ, problemsökande och problemlösande process, snarare än en rakt linjär process baserad på inlärd och rationella modeller.

Den kan starta med en idé, en elevs svårigheter, en text eller ett avsnitt ur läroplanen.

Sedan integreras kunskap om barn, undervisningsstrategier, hur särskilda aktiviteter skall organiseras, hur lång tid det tar för barn att göra vissa saker, undervisningsmateriel, barns lärande, accepterade sätt att göra saker inom skolan osv. för att slutligen utmytna i en uppfattning om en klassrumsaktivitet eller en serie sådana. (Längsjö, 1996, s. 120)

Författaren beskriver den kreativa processen som både mångsidig, kreativ och kontextberoende. I artikeln lyfter författaren exempel på forskare som förespråkar studier av den vanliga pedagogen, som en motvikt till effektivitetsforskningen. Utgångspunkten är att om vanliga klassrum studeras, ”händer för eller senare något utöver det vanliga” (s. 121) Längsjö belyser problematiken som kan uppstå om bara skickliga lärares prestationer skall användas som grund för att ge en bättre undervisning. En av svårigheterna med att synliggöra pedagogernas yrkeskunnande är att sätta ord på och lyfta fram den kunskap som finns ur tystnaden. Artikeln beskriver att för att artikulera tyst kunskap bör man fråga sig vad av kunskapen som är möjlig och meningsfull att begreppsliggöra och hur detta i så fall skall göras. Görs det i syfte att delar och delprocesser i professionsutövande? Eller med syfte att beskriva klassrumshandlingarna som helheter. Avslutningsvis skriver Längsjö att genom friläggning av de praktiserande begreppen” (s. 121) möjliggör ett reflekterande över praktiken.

Didaktisk forskning och utveckling av pedagogers yrkeskunnande

Johan Öhman (2014) inleder sin artikel om didaktik med en ståndpunkt om att didaktiken kan spela en stor roll i den fortsatta utvecklingen av svensk skola. Didaktik är enligt författaren inte helt lätt att definiera och Öhman väljer att definiera begreppet via en sammanfattning av den didaktiska forskningens fyra grundfrågor;

- Vad är relationen mellan undervisningen och det meningsskapande som sker i den undersökta utbildningsverksamheten?
- Vilka är syftena med och motiven till de didaktiska val som görs i verksamheten och vilket meningsskapande privilegieras därmed?
- Vilket meningsskapande sker i verksamheten?
- Vilka är de institutionella och politiska förutsättningar för de didaktiska valen och för meningsskapandet? (s. 35)

Öhman beskriver vidare att didaktisk forskning förutsätter att de professionella praktiker som undersöks alltid är institutionaliserade och syftesrelaterade, så som skolan är. Vidare beskriver

Öhman att han ser didaktiken som en gemensam spelplan för alla ämnen som finns under paraplyet lärarutbildningen och att didaktiken ibland kan fungera som ett sammankopplat begrepp mellan olika ämnen. I sin artikel lyfter Öhman fram en modell med en didaktisk triangel, för att synliggöra hur lärare, elev och undervisningens innehåll samspelar. Författaren beskriver vidare av att skola, den gällande läroplanen och det omgivande samhället också har påverkan på dynamiken i den didaktiska triangeln. Detta blir sammantaget didaktikens kontext, och Öhman beskriver det som en ”dubbelriktad förståelse” (s. 39), att det som sker i klassrummet hänger samman med de politiska maktförhållanden och samhällströmningar som är rådande, dels genom att den medborgarfostran som skolan skapar får konsekvenser för samhällets utveckling. Detta samspel sammanfattar Öhman som ”det som ytterst ligger till grund för formeringen av det framtida samhället” (s. 40). Författaren beskriver sin och sina medforskarens ambition med deras didaktiska forskning i grund och botten handlar om att flytta forskningsfokus från studier av läroplaner och politiska beslut till de konkreta processerna som sker i klassrummet. Förtydligat handlar det om att klassrumsstudierna byta intressefokus och gå från ”meningserbjudande till meningsskapande”(s. 40).

Då min magisterstudie fokuseras mot pedagogers yrkeskunnande *och* studie- och yrkesvägledningens fält blir Öhmans beskrivning om ”dubbelriktade förståelse” (s.39) ett viktigt perspektiv för att knyta samman tidigare forskning och magisterstudiens syfte och forskningsfrågor.

Syfte

Syftet med min studie är att studera pedagogers praktiska yrkeskunnande kring studie- och yrkesvägledning inom ramen för den ordinarie undervisningen. Då området studie- och yrkesvägledning, ur pedagogers uppdrag och perspektiv utifrån Lgr11 (Skolverket, 2011), beforskats i en mycket ringa omfattning i svensk skolkontext vill jag belysa detta område i min studie. Med bakgrund mot detta utgår studien från följande forskningsfrågor:

Forskningsfrågor:

- Vilka kvalitetsindikatorer för studie- och yrkesvägledning är viktiga enligt pedagoger i förhållande till den givna strukturen för den ordinarie undervisningssituationen?
- Vilka uttryck tar sig studie- och yrkesvägledning i undervisningen när en pedagog tolkar gällande styrdokument, planerar och genomför sin dagliga ämnesundervisning?
- Hur tolkar pedagoger styrdokumentet kring studie- och yrkesvägledningen i undervisningen?
- Hur kan lärares praktiska yrkeskunnande inom studie- och yrkesvägledning begreppsliggöras didaktiskt?

Metod

Studiens narrativa perspektiv

Att utgå från ett narrativt perspektiv i min magisterstudie känns naturligt då jag som verksam studie- och yrkesvägledare dagligen lyssnar till elevers berättelser om deras skol- och framtidsfunderingar. Berättelser ger människor mening, struktur och sammanhang till deras erfarenheter. Att använda narrativ metod är att samla in och analysera skriftliga eller muntliga berättelser, och kan användas såväl vid textanalyser, observationstillfällen och vid intervjutillfällen enligt Johansson (2005). En livsberättelse är den berättelse som en människa berättar om sitt liv, eller valda delar ur sitt liv skriver författaren. När dessa berättelser studeras kan mönster synliggöras kring hur människor skapar mening i det sammanhang de befinner sig, eller hur sammanhanget skapar mönster och ger mening.

Studiens hermeneutiska perspektiv

Att ha en hermeneutisk utgångspunkt som bas i denna studie har varit en grundförutsättning när individer, yrkesroller och professionella tolkningar studerats. I samhällsvetenskaplig forskning består empirin av en sammanställning av meningsfulla fenomen. Det kan vara muntliga yttrande, människors handlingar eller texter. Meningsfulla fenomen är bara förståeliga i den kontext de befinner sig enligt Gilje & Grimen (2007). Det är sammanhanget som ger dem en bestämd mening och fungerar som en nyckel för att förstå fenomenen. Författarna skriver att den hermeneutiska cirkeln handlar om att tydliggöra ett motiveringssammanhang, vilket innebär att när en tolkning av empiridelar görs, behöver tolkningen motiveras i förhållande till helheten av materialet och tvärt om. Delarna och helheten hänger hela tiden samman och kan bara tolkas och förstås i relation till varandra.

Och för att motivera en viss tolkning av hela verket så måste man basera sig på tolkningar av de enskilda delarna. Det handlar om en cirkel – eller kanske snarare en *spiral* (eftersom man inte står stilla på samma punkt hela tiden) – som man inte har någon möjlighet att gå ut ur. (Gilje & Grimen, 2007, s. 189)

En grundtanke inom hermeneutiken är att individer alltid ”förstår något mot bakgrund av vissa förutsättningar” (Gilje & Grimen, 2007, s. 179). Med förutsättningar menas att aktörer har olika grad av förförståelse och fördomar enligt författarna. Beteendemönster, normer, värderingar och sociala rollmönster som kommer till uttryck när de studeras beskriver författarna. Tre komponenter som påverkar aktörer lyfts fram; aktörernas språk och begrepp, aktörernas trosuppfattningar och föreställningar och slutligen aktörernas personliga erfarenheter. En aktör som behärskar ett språk innebär att denne också behärskar ett antal begrepp inom sitt språk. Enligt författarna gör begreppen gör det möjligt för aktören att ”se något som något” (s. 180) inom ramen för sin kontext. En aktörs trosuppfattning handlar om sammantaget om vad aktören håller ”för sant om världen” (s. 182). Den personliga erfarenheten som finns hos aktörer varierar utifrån vilken miljö denne är uppväxt i. Författarna beskriver sammanfattningsvis att aktörerna tolkar världen utifrån de erfarenheter

de upplevt och att personliga erfarenheter kan fungera som ”exempel på hur världen fungerar” (s. 183) i en aktörs medvetande.

Tolkning och förståelse av insamlad empiri ligger som ett fundament i en hermeneutisk forskningsprocess. Det hermeneutiska perspektivet i min studie skapar förutsättning för tolkning och förståelse av insamlad data. Även om de pedagoger som observerats och intervjuats i studien har samma profession och verkar i samma vardagliga kontext bär de med sig olika personliga värderingar, erfarenheter och bakgrund. I studien har jag strävat efter att tolka och förstå delarna och helheten i empirin, tillsammans med förståelsen för aktörernas bakgrund och förutsättningar, utifrån den hermeneutiska spiralen.

Urval och genomförande

I studien har jag följt tre pedagoger och genomfört fyra observationer i deras ordinarie ämnesundervisning, som en icke deltagande observatör. De ordinarie undervisningsämnen där observationerna genomfördes var en ordinarie skoldag, enligt schema, i en årskurs nio. Observationerna kodades vid nedtecknandet, för att inte lämna ut pedagogernas identitet. Pedagogerna är mellan 35-55 år och är utbildade och legitimerade pedagoger och har arbetat mellan 2-14 år på skolan där observationerna genomförts. Därefter genomfördes en fokusgruppsintervju med de tre observerade pedagogerna och även i denna intervju kodades pedagogernas identiteter.

Observationerna och fokusgruppsintervjun genomfördes på den skola som idag är min arbetsplats. Att använda min egen skola var en strategi för att säkerställa att mitt tänkta antal observationer kunde genomföras, så min valda undersökningsgrupp kunde säkerställas att bli ett representativt stickprov enligt Stukat (2011) Jag genomförde min studie med erfarna och legitimerade pedagoger som dagligen undervisar i en redan sammansatt klasser, vilket innebär att jag haft tillgång till ett systematiskt urval av populationen, och utifrån detta har jag kunnat generalisera studiens resultat. (s. 58). Observationstillfällena utvaldes i samråd med rektor utifrån studiens syfte, och både pedagoger och klassen där observationerna skedde har tidigare vana av mig som observatör i klassrummet eller som deltagande i undervisningen, vilket bidrog till mindre störningar (Bjørndal, 2005) i både studiens datainsamling och elevernas skolvardag.

Val av datainsamlingsmetod

Observation

Att observera en yrkespraktik innebär att både reflektera över och värdera den. Begreppet värdera kan även beskrivas som ”göra sig en mening om” något skriver Bjørndal (2005, s.7). I min studie ville jag skapa mig en mening om pedagogers praktiska yrkeskunnande kring studie- och yrkesvägledning inom ramen för den ordinarie undervisningen. Jag riktade observationsfokus mot de förutsättningar och mål som var givna för undervisningen samt själva processen i klassrummet. Bjørndal skriver att i denna process är observationer och värdering är en ”självklar del av ditt didaktiska arbete, av den process där du planerar,

tillrättaläger och bedömer den pedagogiska verksamheten” (s. 15). Författaren beskriver även observation som en uppmärksam iakttagelse, där observatören är ”koncentrerad på att försöka observera något som är av pedagogisk betydelse” (s. 26) Vid observationerna var fokus på att fånga upp detta något som berättelser eller anekdoter av en ordinarie lektion. De berättelser och anekdoter som jag valde att fånga upp hade koppling till mina studies syfte och forskningsfrågor. Under en ordinarie lektion synliggörs många berättelser och anekdoter för en icke deltagande observatör, så avgränsningen mot studiens syfte var viktig att ha för ögonen vida varje enskild observation. Sammantaget gjorde dessa perspektiv på observationer och värdering att jag valde observation som metod för min studie.

Jag har följt tre pedagoger och genomfört icke-deltagande observationer i deras ordinarie undervisning, genom att följa schemat för en årskurs nio inom grundskolan. En ordinarie skoldag innebär i en schemakontext att jag genomförde fyra observationer. Att ha följ undervisningen en ordinarie skoldag gör att observationerna bättre kan representera ett urklipp (Fangen, 2004) från en grundskolepedagogers undervisningsvardag än om jag endast skulle riktat min studie endast mot ett enskilt skolämne. Vid observationerna använde jag en observationsmall (Bilaga 3). Observationsmallen är byggd på en vedertagen lektionsstruktur (Bilaga 2) som är gällande gäller för all undervisning på den skola där observationerna genomfördes. I observationsprotokollet finns även studiens fokusbegrepp definierade med syftet att vara ett strukturstöd för mig när observationerna genomfördes, så att insamlingen av data hade rätt fokus. Som ytterligare stöd för datainsamling under observationerna använde jag att anekdotkort (Bilaga 4) i syfte att fokusera på effekterna av det som skedde i den pedagogiska situationen (Bjørndal, 2005) Då jag ville studera pedagogers praktiska yrkeskunnande kring studie- och yrkesvägledning inom ramen för den ordinarie undervisningen ville jag även kunna fånga upp data kring det som ”görs” (Fangen, 2004, s. 41) Det görande som skulle kunna urskiljas som allmän didaktik och kopplingen mellan undervisning och vägledning. Om detta görande skulle visa sig gå utanför de begrepp jag definierat till observationsmallen skulle anekdotkorten vara ett stöd. Skolan jag valde för mina observationer och fokusgruppintervju är min vardagliga arbetsplats och både pedagoger och elever är vana vid min närvaro i klassrummet. Bjørndal (2005) skriver att det är mycket viktigt att alla parter acceptera observatörens roll, oavsett om den är deltagande i det som sker i klassrummet eller inte. Valet av observation som metod på min egen arbetsplats stärktes därför då jag i låg grad skulle komma att upplevas som ett okänt eller störande inslag i den dagliga undervisningen för de inblandade. Utmaningen låg i att vara en icke deltagande observatör på min egen arbetsplats, där både pedagoger och elever utifrån min närvaro i klassrummet, skulle kunna förvänta sig att jag interagerade med dem. Enligt Larsen (2009) skulle jag som observatör endast vara en så kallad åskådare (s. 9) Inför varje observationstillfälle tydliggjorde jag därför min roll och uppgift i klassrummet för eleverna så att de skulle känna sig trygga med att det var pedagogerna som observerades, inte eleverna.

Fokusgruppintervju

När observationerna genomförts gjordes även en ostrukturerad fokusgruppsintervju (Larsen, 2009) med de observerade pedagogerna. Intervjun utgick från observationsprotokollets (Bilaga 3) områden. En ostrukturerad gruppintervju kan synliggöra kollektiva åsikter och hållningar som de enskilda individerna inte är medvetna om innan de getts tillfälle att samtal i grupp. De enskilda individernas berättelser kan komplettera varandra och även synliggöra om det finns konflikter under intervjufrågans yta, t.ex. olika synsätt på vad vägledning inom ordinarie undervisning är och hur den bör synliggöras. En svårighet med att använda fokusgruppsintervju som metod är den sociala kontrollen som ligger utanför intervjuarens kontroll enligt Larsen (2009). Vågar kollegor vara ärliga och öppna i en grupp som jag satt samman? De pedagoger som valdes ut till studien undervisar inte i samma skolämnen, med syftet att undvika att de skulle vara så samspelade inom sin ämneskontext att de skulle delge identiska bilder under fokusgruppintervjun. De utvalda pedagogerna hade dessutom alla erfarenheter av att ha varit samtalsledare vid utbildningsinsatser på arbetsplatsen, vilket innebär att var och en har en höjd medvetenhet kring de processer som kan komma upp till ytan vid en gruppdiskussion eller intervju. Jag har övervägt detta och har valt att utgå från författarens resonemang kring för- och nackdelar, istället för att välja en för mig mer kontrollerad intervjuform. Larsen (2009) skriver att studera den sociala kontrollen som en faktor för formande av attityder till en specifik fråga kan dock vara gynnsamt för en studie. Att synliggöra trygghet verbalt inför en intervjusituation men även under intervjusituationen, i kroppsspråket, i ett aktivt lyssnade och i återkopplingen på informanternas svar är viktigt enligt författaren. Därmed blir det av yttersta vikt att pedagogerna kan känna sig trygga med att data inte används och nyttjas i annat syfte (Vetenskapsrådet, 2002) än studiens, vilket annars kan skapa ett maktdilemma då jag väljer att göra min studie på min egen arbetsplats.

Då pedagogernas aktiva insats, både via observationer och fokusgruppintervju, varit studiens datainsamling erbjöds de att ta del av observationsprotokollen och anekdotkorten efter genomförda observationerna, i syfte att tydliggöra kodningen och låta pedagogen samtycka till insamlad och nedtecknad data enligt de forskningsetiska reglerna (2002). Pedagogerna erbjöds av att ta del av protokollen enskilt, i syfte att endast korrigera felaktig information och inte tillförda gemensamma korrigeringar eller tillägg i efterhand. Denna transparens och tillåtelse till genomläsning av insamlad data erbjöds pedagogerna även efter genomförd fokusgruppintervju.

Analysmetod

Enligt Bjørndal (2005) innebär valet av observation som metod att forskaren kontinuerligt konstaterar, analyserar och bedömer data. Författaren beskriver analysarbetet som den del av en studie då forskaren ges möjlighet att ta tid på sig att gå igenom materialet systematiskt för att lära sig mer av sina erfarenheter. (s. 117)

Analys innebär enligt Björndal att man väljer att fokusera på något och man förbiser något annat. I Johansson (2005) beskrivs att det inte finns en utan flera modeller för narrativ analys. De två huvuddragen i analysmodellerna enkelt beskrivet att *helhet* eller *del* står i fokus för analysen. Den valda dimensionen bryts ner i två kategorier, helhet – innehåll, helhet – form (s. 288) eller del – innehåll, del – form beroende på studiens fokus. I studiens analys har jag valt att utgå från en innehållsanalys, genom att välja *del – innehåll*, *del – form* som dimension. Fokus har varit att välja ut faktorer som jag upplevt vara av särskild relevans (Björndal 2005, s.118) för att kunna svara på studiens forskningsfrågor. Genom att fokusera på analysdimensionen del - innehåll har jag definierat analyskategorier utifrån studiens syfte, och lyft ut stycken eller anekdoter ur empirin som är relevanta i förhållande till dessa kategorier (Johansson, 2005). Analysdimensionen del - form har bidragit till att jag har kunnat synliggöra språkliga karakteristiska i empirin, t.ex. återkommande metaforer eller hur ofta pedagogerna använder sig av specifika yttranden eller kopplingar skriver författaren.

Etiska hänsynstaganden

Enligt Vetenskapsrådet (2002, s. 16) åligger mig som ”projektledare” att göra forskningsetiska ställningstaganden. Inför observationerna och fokusgruppintervjun gick jag igenom min studies syfte och genomförande med pedagogerna, både enskilt och i grupp. Jag redogjorde även för hur observationsprotokollet är framtaget, påvisade hur observationerna nedtecknats och kodats för att inte lämna ut identiteten hos någon enskild pedagog. Genom dessa ställningstaganden uppfyller studien forskningsetiska ställningstaganden för både information och konfidentialitet enligt Vetenskapsrådet (2002).

Är det då sanning jag som observatör ser, eller analyserar genom studiens insamlade data? Genomförs delarna i min studie vetenskapligt tillförlitligt? Enligt Alvesson & Skoldberg (2008) finns det olika värden i begreppet sanning vilket gör att den inte heller är direkt mätbar. Författarna har skrivit fram tre begrepp att resonera kring utifrån sanningsbegreppet, korrespondens, användning och mening. Med en enkel beskrivning är korrespondens de vetenskapliga teoriernas koppling förbindelse till verkligheten, användning betyder helt enkelt teoriernas nytta för praktisk användning i vardagen och mening syftar till att klargöra innebörden av, själva poängen med teorierna. Min intention är att denna studie skall vara användbar i grundskolors dagliga praktik, oavsett om du läsare arbetar som pedagog, studie- och yrkesvägledare, skolledare, skolchef eller som undervisningsråd på Skolverket. Därför har det varit viktigt för mig att göra studiens metodologiska och teoretiska urval tydligt, så att studiens upplägg skulle bli enkelt och begripligt, och möjlig som arbetsmodell även för andra som arbetar inom skolvärlden. Mitt resonemang kring sanning, vetenskaplig tillförlitlighet och användbarhet har gjort studien mer trovärdig och användbar för den verksamhet den är tänkt att bidra till och förhoppningsvis utveckla.

Resultat

Studiens resultat redovisas med fokus mot studiens syfte och forskningsfrågor. De resultat som jag valt att lyfta fram synliggör på olika sätt pedagogers praktiska yrkeskunskande kring studie- och yrkesvägledning inom ramen för den ordinarie undervisningen. Då både observationerna och fokusgruppintervjun genererade mycket data, har jag avgränsat urvalet av data i relation till studiens syfte och forskningsfrågor. Resultatet från observationerna och fokusgruppintervjun redovisas genom tre för studien utvalda huvudområden, som är kopplade till studiens forskningsfrågor. Huvudområdena är:

- *Kvalitetsindikatorer för studie- och yrkesvägledning i undervisningen*
- *Studie- och yrkesvägledningens uttryck i undervisningen*
- *Tolkning av styrdokument kring studie- och vägledning i undervisningen*

De observerade pedagogerna benämns med Pedagog X, Pedagog Y samt Pedagog Z och de anekdoter som redovisas (Bilaga 5) kan särskilt kopplas till studie- och yrkesvägledning i ordinarie undervisning.

Kvalitetsindikatorer för studie- och yrkesvägledning i undervisningen

Här redovisas en övergripande sammanfattning av observationerna och fokusgruppintervjun, i relation till Skolinspektionens (SOU 2013:5) kvalitetsindikatorer för studie- och yrkesvägledning.

Observationer

Sammanfattningsvis framkom det i observationerna att alla pedagogerna har utformat sin ämnesundervisning, så att de konkret kopplar samman sitt undervisningsämne med framtida arbets- och studiemöjligheter. Redovisningen av utvald data från observationerna, i relation till studiens syfte, finns sammanställt i sin helhet i Bilaga 5 och ytterligare ett förtydligande resonemang finns framskrivet i studiens analysdel med hjälp av en matris på sidan 26.

En kvalitetsindikator från utredningen SOU 2013:5 är ”Eleverna får erfarenheter av arbetslivet” (s.49) vilket pedagogerna under observationerna mötte upp i deras planering och genomförande av undervisningen. Under observationerna påvisade pedagogerna på ett konkret sätt brutit ner kursplanernas kunskapskrav och kopplat dem till elevuppgifter som från olika perspektiv belyser arbetslivet och yrkeskunskap. Dessa elevuppgifter påvisade att pedagogerna arbetar utifrån denna kvalitetsindikator för studie- och yrkesvägledning inom ramen för ordinarie undervisning. Dessa konkreta anekdoter med koppling till kvalitetsindikatorer presenteras med hjälp av utvald data där pedagoger reflekterat över studie- och yrkesvägledning inom ramen för deras ordinarie undervisning.

Pedagogers reflektioner om att planera in studie- och yrkesvägledningsperspektivet i ordinarie undervisning

Fokusgruppen består av Pedagog, X, pedagog Y och Pedagog Z och resultatet från den genomförda intervjun presenteras nedan. Pedagog Z beskriver hur hen arbetar då den aktuella

skolan hade en branschdag då företrädare från olika yrken och branscher hade bjudits in till skolan, tillsammans med representanter från den lokala gymnasieskolan. Det förberedande arbetet som gjordes i den ordinarie undervisningen handlade om att skriva CV och personligt brev samt att förbereda frågor som eleverna önskade att ställa till företrädarna för arbetslivet. Pedagog Z beskrev även hur eleverna förbereddes på att fråga utställarna om deras möjligheter att ta emot praoelever, då klassen hade en prao-period i nära anslutning till branschdagen.

Vi visste att eleverna skulle ut på sin prao ett tag efter Branschdagen så detta var en bra förberedelse för dem. Vissa elever frågade utställarna om prao-plats. (Pedagog Z)

Pedagogens beskrivning svarar upp mot kvalitetsindikatorn ”Eleverna får möjlighet att möta yrkesverksamma vuxna och får kunskap om olika uppgifter i arbetslivet, till exempel genom att skolan bjuder in företrädare för arbetslivet, studiebesök, kontakter med yrkesverksamma personer och äldre elever.” (SOU 2013:5, s. 49) och visar på pedagogens förståelse för hur ordinarie skolarbete kan kopplas direkt till arbetslivet.

Pedagog Y beskriver att hans undervisningsämne i grund och botten handlar om att alla medborgare, ung som gammal, lever tillsammans i samhället.

Elever och vi lärare lever i samhället och skolan kan inte vara en stängd atoll utåt. Skolan behöver ta verkligheten rakt in i klassrummet. (Pedagog Y)

Vidare beskriver pedagog Y att till dagens undervisningslektion hade hen tagit med sig en morgontidning, då det fanns en artikel om sommarjobb. Denna artikel ledde till att de kunde diskutera villkor och förutsättningar för sommararbetande ungdomar och på så vis använda samhällsaktualiteterna direkt i skolvardagen. I pedagogens resonemang finns en tydlig koppling till kvalitetsindikatorn ”Undervisningen bidrar till att utveckla och vidga elevernas kunskaper om arbetslivet.” (SOU 2013:5, s. 49)

Pedagog X beskriver hur hen via det digitala frågesportverktyget Kahoot med enkla medel kan synliggöra och diskutera normer vid yrkesval och hur mönster och föreställningar i traditionella yrkesval kan brytas. Genom att visa yrkesbilder som antingen förstärker normen eller väljer bilder som bryter normer kan ett resonemang föras med eleverna.

Det kanske inte var jättebra bilder det här. Hur ser dessa jobb ut i verkligheten, idag? Sånt här är viktigt att prata om. (Pedagog X)

I detta resonemang synliggörs kvalitetsindikatorerna ”Personalen har kunskap om hur de kan arbeta för att motverka att kön, social eller kulturell bakgrund begränsar elevernas val.” och ”Eleverna får kunskaper om omvärlden – globalt och lokalt.” (SOU 2013:5, s. 49) på ett konkret och enkelt sätt inom ramen för ordinarie undervisning.

Slutligen uttrycker även Pedagog X lyfter in termen *förmågor* i fokusgruppsintervjun. Hen berättar att det är förmågorna främst som styr planering och genomförande av undervisning

då de är kopplade till kunskapskraven. Därefter kommer kunskapskraven och till sist fokuserar hen på det centrala innehållet i undervisningsämnet.

Jag utgår från alltid från förmågorna, det är det man skall göra. Först ska man utgå från förmågorna, därefter kunskapskraven. Förmågorna är alltid kopplade till kunskapskrav. Först förmågan, därefter kunskapskraven, sen tittar man på det centrala innehållet. Förmågorna utgår du från, det är det som är ämnets syfte. (Pedagog X)

Pedagog X beskriver vidare att det är förmågorna som ligger till grund för pedagogernas bedömning av elevers totala skolprestationer. Förmågorna som hen lyfte fram var *Begreppslig förmåga*, *Analysförmåga*, *Kommunikativ förmåga*, *Informationshantering/ procedurförmåga* samt *Metakognitiv förmåga*. Vidare beskrev pedagogen att hen arbetar på detta vis då det är så läroplanen (Skolverket, 2011) är uppbyggd och att den aktuella skolans rektor har arbetat med att lära ut hur pedagoger skall använda läroplanen och dess innehåll. Pedagog X beskrev vidare att hen lärt sig att läroplanen är uppbyggd utifrån förmågorna och att hens sätt att arbeta med planering och genomförande av ämnesundervisningen bygger på denna kunskap och sätt att tänka kring läroplanens syfte och mål.

Kunskapskraven är det vi sätter betyg på, vi sätter inte betyg på en förmåga, fast det blir det indirekt. Förmågorna är själva *vad* vi gör, kunskapskraven är *hur* vi jobbar. (Pedagog X)

Avslutningsvis beskrev Pedagog X att detta arbetssätt ibland kan upplevas som svårt av pedagoger, då förmågorna är mer abstrakta i förhållande till kunskapskraven och centralt innehåll, som uttrycks konkret och mer exakt i läroplanen.

Studie- och yrkesvägledningens uttryck i undervisningen

Observationer

Under observationerna synliggjordes flertalet olika former för var, när och hur studie- och yrkesvägledning kommer till uttryck inom ramen för den ordinarie undervisningen. Dessa former blev synliga via anekdotkortet som användes under observationstillfällena. Formerna för dessa uttryck varierande mellan klassrumsdiskussioner, val av verktyg, utformningen av elevuppgifter samt tillvaratagandet av vardagliga samhällshändelser och fysiska undervisningsmöjligheter som pedagogerna fångade upp i stunden. (En sammanställning över alla anekdoter som synliggjordes under observationerna finns i Bilaga 5).

Klassrumsdiskussioner som utgår från pedagogens ämnesplanering visade sig innehålla delar där studie- och yrkesvägledningensperspektivet kommer till uttryck, även då den dagsaktuella lektionens arbete hade ett annat huvudmål. Anekdoten nedan synliggjordes i avslutet av ett större temaarbete, under sista lektionen för detta arbetsområde.

Pedagogen gjorde en tydlig koppling mellan ett ämnesprojekt som avslutar år 9, till det kommande gymnasiearbetet som avsluta alla gymnasieutbildningar. Pedagogen lyfte fram hur detta arbete (idé, planering, genomförande, redovisning) som eleverna genomfört under år 9 varit en träningsarena inför kommande gymnasiestudier. Eleverna har fått utgå från de förmågor och kunskapskrav som är

gällande för undervisningsämnet, och själva fått avgöra vilken nivå de vill lägga sitt arbete på.
(Anekdot från observation av Pedagog Y)

Även mitt i ett planerats arbetsområde kan studie- och yrkesvägledningen få komma till uttryck, här genom en diskussion som utformas utifrån en reflektionsuppgift vars syfte var att synliggöra hur dessa etiska modeller kan användas i vardagliga händelser.

Pedagogen använde sig av etiska modellerna som ingår i undervisningsämnet kunskapskrav, för att diskutera konsekvenser av beslut. Ett Case kring gymnasieval lyftes, där konsekvensen av den valda utbildningen fick prövas ur ett elevperspektiv, ett föräldraperspektiv och en gymnasieskolas perspektiv. Ytterligare ett Case om strejk i ett flygbolag lyftes, och konsekvenserna diskuterades ur en resenärs synvinkel, ur flygbolagets synvinkel och ur en hotellägares synvinkel. (Anekdot från observation av Pedagog X)

Pedagogers medvetna val av verktyg för att nå den planerade undervisningens syfte och mål, ter sig också vara en faktor som låter studie- och yrkesvägledningen komma till uttryck i den ordinarie undervisningen. Vid observation av Pedagog X synliggjordes två anekdoter där användandet av ett digitalt verktyg lyfter fram studie- och yrkesvägledningen i den ordinarie undervisningen.

Pedagogen använde sig av en frågetävling via det digitala verktyget Kahoot, som heter *Söka jobb osv*. Frågetävlingen är färdig med 16 frågor och inte tillrättalagd av pedagogen för att passa undervisningsämnet. Här finns frågor som återkopplar till flera av läsårets lektioner kring att skriva CV och söka sommarjobb. Flertalet av frågorna kan kopplas direkt till ämnets kunskapskrav och centralt innehåll. (Anekdot från observation av Pedagog X)

Pedagogen använde ytterligare en Kahoot som heter *Jobb/yrken*. Här finns bilder på olika yrken och frågor kopplade till bilderna. Vissa bilder var stereotypa och då lyfte pedagogerna denna diskussion i klassrummet. Frågor om personliga egenskaper fanns med i frågetävlingen och lyftes till diskussion i klassrummet. (Anekdot från observation av Pedagog X)

Både Pedagog Z och Pedagog Y valde att låta studie- och yrkesvägledningen komma till uttryck genom att planera in elevuppgifter som är kopplade till att öka kunskapen om olika yrken eller att öka kunskapen om sig själv.

Under en av observationerna fick eleverna redovisa sina Yrkesrapporter. Pedagogen har under ett arbetsområde kring olika texttyper lett arbetet med att låta eleverna lära sig att skriva texttypen rapport. Uppgiften som redovisades utgick från att eleverna hade skrivit en rapport, baserad på intervjuer med yrkesverksamma personer eller utifrån en specifik arbetsplats. (Anekdot från observation av Pedagog Z)

Elever visar upp sitt projektarbete "Projekt Självbild" under en av de observerade lektionerna. De redovisar en fotoinstallation där bilden visar en Prinsessa sedd bakifrån, men i spegeln syns en Tiggarrunge framifrån. Detta symboliserade enligt eleverna hur en elev kan ses sig själv i skolan, som en "ingen". Eleverna beskrev att alla egentligen är mycket bättre än så, alla är en Prinsessa egentligen. Eleverna redovisade att ha insikter kring sig själv som person är viktigt för att lyckas i skolan. (Anekdot från observation av Pedagog Y)

Att ta tillvara fysiska och vardagliga tillfällen i undervisningen är ytterligare en arena för att låta studie- och yrkesvägledningen komma till uttryck i den ordinarie undervisningen. Vid observationerna av Pedagog Y framkom följande anekdoter där denna arena tas utnyttjas och används på ett professionellt sätt;

Under en av observationsdagarna gjorde klassen en utflykt till Göteborg, som ett samarbete med undervisningsämnena historia och samhällskunskap. Under stadspromenaden stannar pedagogen till i ett område med kullerstengator. Pedagog Y lyfter att yrket stensättare historiskt var ett barnarbete med mycket låg status, men att det idag är en eftertraktad yrkeskunskap som har ett eget gymnasialt yrkesprogram och egna yrkestävlingar. (Anekdot från observation av Pedagog Y)

Under utflyktsdagen vandrade klassen vidare ner till hamnområdet medan pedagogen berättade om hur arbetslivet såg ut i hamnen i början av 1900-talet. Eleverna fick ta del av att det var hit människor gick på morgonen, i hopp om att få ett jobb så att de hade råd att köpa mat för dagen. Pedagog Y berättade att det var oftast arbeten kopplade till handel och transport av varor. Eleverna fick berättat för sig att människor vid den tiden kunde ha flera arbeten samtidigt, för att möjliggöra sin försörjning. Pedagog Y beskrev att kvarteren kring hamnen idag erbjuder köpcentra, båtturer, restauranger och hotell. Berättelsen summerades med att hamnen har gått från handel- och transportbransch till att i nutid handla om turist- och besöksnäringen i staden. (Anekdot från observation av Pedagog Y)

Pedagogers reflektioner kring studie- och yrkesvägledningens uttryck i ordinarie undervisning

Fokusgruppintervjun inleddes med att Pedagog X, Pedagog Y och Pedagog Z berättar om den mall för en gemensamma lektionsstruktur (Bilaga 2) som gäller på den aktuella skolan. De beskriver att det finns tre tydliga delar i denna mall. Ett område för vad som skall ske eller göras inför lektionen, ett lektionsstartblock för vad som gäller under lektionen samt ett avslutande block för att sammanfatta och avsluta lektionen.

Alla tre pedagogerna beskriver att avslutet på lektionerna är en egen tydligt del, och de uppmärksammar eleverna på när det var några minuter kvar till avslut så att de kan avsluta sina arbeten och sammanfattade syftet och målet med det aktuella lektionspasset. Pedagog Y uttryckte att under avslutningsfasen av lektionen att ”det är processen i arbetet som är intressant, inte att göra klart” när några elever uppvisade oro i deras upplevelse av att inte vara klara med arbetsområdet. Pedagog Y mötte upp elevernas oro genom att tydliggöra ”kunskap skapas inte i uppgiften, det skapas inom er själva”. Pedagog Z beskrev ett exempel på lektionsavslut där hen lät eleverna säkerställa att de hade delat sina arbetsdokument kring Yrkesrapporterna med pedagogen. Detta för att den utförda uppgiften skulle kunna bedömas utifrån arbetsområdets förmågor och kunskapskrav beskrev pedagogen.

Pedagog X berättar att alla elever, via skolans undervisning, skall ha fått kunskaper om arbetslivet och omvärlden är ett krav som finns definierat i skolans styrdokument. Alla elever som väljer att studera vidare på gymnasieelever kommer att skriva ett obligatoriskt gymnasiearbete som avslutar det tredje utbildningsåret och behöver tränas inför detta beskrev Pedagog Y. Pedagog Z beskrev att målet med elevuppgiften Yrkesrapport var att träna inför

kommande prao, där eleverna på den aktuella skolan själva skulle gå ut i arbetslivet söka sina egna praoplatser. Alla tre pedagogerna berättar att de strävar efter att vara tydliga med vilka arbetsmetoder och verktyg som skall gälla under deras lektioner. Här beskrivs dator eller mobiltelefon som ett exempel på verktyg. Enskild skriftlig inlämningsuppgift är ett exempel på en metod som kan användas för att nå en lektions mål beskrev pedagogerna.

Tolkningen av styrdokument kring studie- och vägledning i undervisningen

Observationer

Vid observationerna framkom flera olika begrepp som kan tolkas som studie- och yrkesvägledning i undervisningen. Dessa begrepp kan även härledas till respektive pedagogs undervisningsämne och kursplan. Begreppen är en del av den didaktik som används för att både tolka och ge uttryck för studie- och yrkesvägledning inom ramen för ordinarie undervisning och presenteras nedan i Tabell 1.

Tabell 1: *Sammanställning över de begrepp relaterade till studie- och yrkesvägledning som framkom under studiens observationer.*

Begrepp Pedagog X	Begrepp Pedagog Y	Begrepp Pedagog Z
Yrken	Reflektion	Kunskapskrav
Söka jobb	Ansvar	CV
Skola – arbetsliv	Framtiden	PRAO
Skriva CV	Gymnasiet	Arbetsplats
Könsroller	Historiska yrken	Yrke
Personliga egenskaper	Yrkesutbildningar	Arbetsuppgifter

Not: Begreppen har kunnat synliggöras med stöd av ord- och begreppslistan i Bilaga 1.

Pedagogers reflektioner kring tolkningen av läroplanens studie- och yrkesvägledningsspektiv

Det framgick från pedagogerna att det är beroende på ens egen tolkning av kursplanerna och läroplanen, och hur de utifrån tolkningen kopplar studie- och yrkesvägledningsspektivet in i ämnesundervisningen. Pedagog Y beskriver att hans grundinställning är att det går att dra åt många håll för att nå målen för undervisningen. Han beskriver att ett sätt kan vara att bjuda in externa föreläsare till skolan i sitt ämne, så att eleverna får in omvärlden i sin skolvardag. Genom att utgå från ett område i kursplanens centrala innehåll beskriver pedagog Y att undervisningen exempelvis kan innebära att klassen pratar om anställningsbarhet, arbetsgivarnas användande av sociala medier och sociala medier som ett sätt att söka jobb är. Här passar det bra att bjuda in exempelvis en representant från ett företag som berättar hur de gör när de anställer personal. Pedagog Y visar följande stycke i kursplanens centrala innehåll;

Rättigheter och skyldigheter, etik och värderingar när det gäller bruk av bilder samt yttrandefrihet och integritet i medier och övriga sammanhang. (Skolverket, 2011, s.22)

Pedagog Y berättade hur hen planerar sin undervisning för att låta eleverna arbeta med ett intresse, som kan hänga samman med deras val till något av gymnasiets olika program. Uppgiften var att framställa en bild som relaterade till elevens egna intressen och lämna in en skriftlig uppgift kring bilden. Pedagog Y beskrev hur en elev hade framställt en bild på en moped, som var elevens stora intresse och kopplat den till Fordon- och transportprogrammet, vilket var elevens gymnasieval. Uppgiften utgick från följande centrala innehåll;

Framställning av berättande bilder informativa och samhällsorienterande bilder om egna erfarenheter, åsikter och upplevelser. (Skolverket, 2011, s.22)

Pedagog Z pratar utifrån undervisningsämnets kunskapskrav inledningsvis och nämner även kapitel 2.6 i läroplanen (Skolverket, 2011) och beskriver att pedagoger skall arbeta med att "bidra med underlag för varje elevs val av fortsatt utbildning." (s. 17) Kunskapskraven är det som måste ha blivit bearbetat i undervisningen och de är väldigt konkreta och är en stor del av det som pedagogerna baserar sin betygsättning på beskriver Pedagog Z. Vidare berättar hen att kursplanernas centrala innehåll är lite mer övergripande beskrivet och mer valfritt kring hur det planeras in i den ordinarie undervisningen. Pedagog Z har i sitt undervisningsämne en uppgift som innebär att eleven skriva en rapport om ett yrke. Uppgiften Yrkesrapport baseras på följande del av det centrala innehållet beskriver hen;

Strategier för att skriva olika typer av texter med anpassning till deras typiska uppbyggnad och språkliga drag. Skapande av texter där ord, bild och ljud samspelar (Skolverket, 2011, s. 225)

Men uppgiften Yrkesrapport skulle även kunna härledas till följande del av undervisningsämnets centrala innehåll då klassen arbetat mycket med kamratbedömning och skolan studie- och yrkesvägledare fick närvara vid redovisningen av Yrkesrapporterna och ge respons på texterna utifrån sin profession och sitt uppdrag på skolan;

Olika sätt att bearbeta egna texter till innehåll och form. Hur man ger och tar emot respons på texter. (Skolverket, 2011, s. 225)

Först skall man som pedagog utgå från förmågor, därefter utifrån kunskapskraven och till sist fokusera på ämnets centrala innehåll berättar Pedagog X. Hela Lgr11 (Skolverket, 2011) bygger på förmågorna och därför måste vi som pedagoger jobba så här beskriver hen vidare. Förmågorna kopplas ihop med kapitel 1, Skolans värdegrund och kapitel 2, Övergripande mål och riktlinjer som i sig är grunden för hela skolan och som alla i skolan skall arbeta med. . Förmågorna är själva syftet med ämnet, det som beskriver vad som lärs men kan vara svårt för det är abstrakt berättar Pedagog X. Under lektionen som handlade om etik och moral, där eleverna fick diskutera olika Case om utifrån de etiska modellerna utgick Pedagog X från följande förmågor;

Reflektera över livsfrågor och sin och andras identitet, (Skolverket, 2011, s. 186)

Resonera och argumentera kring moraliska frågeställningar och värderingar utifrån etiska begrepp och modeller. (Skolverket, 2011, s. 187)

Det centrala innehållet måste du nämna i undervisningen, men kunskapskraven måste du jobba med beskriver Pedagog X. Kunskapskraven är själva hur-et och måste kontrolleras på något sätt och beskrivs som "det vi sätter betyg på" enligt Pedagog X. Vidare beskriver hen att när ämnesgruppen jobbar med att ta fram de gemensamma läsårsplaneringarna börjar de med att ta ut ämnets syfte, därefter vilka förmågor de skall jobba med och slutligen vilka kunskapskrav som är gällande för just detta undervisningsämne. Pedagog X berättar också att begrepp är viktiga för genomförande och planering av undervisning, särskilt de ämnesspecifika och de diskuteras också i arbetet med de gemensamma läsårsplaneringarna.

Analys och diskussion

Kvalitetsindikatorer för studie- och yrkesvägledning i undervisningen

I resultatdelen för både observationer och fokusgruppintervju framkommer att pedagogerna har kunskap om och utformat sin ämnesundervisning med syftet att knyta an till kommande studie- och yrkesval. Pedagogerna kan benämna denna kunskap och relatera den till riktlinjerna i gällande styrdokument. Pedagogerna besitter också en sådan kvalitet på sin kunskap att de haft kompetens att i sin planering av undervisningen utformat elevuppgifter som ytterligare förstärker målen i kursplanerna och studie- och yrkesvägledning inom ramen för ordinarie undervisning. Kvalitetsindikatorn ”Eleverna får erfarenheter av arbetslivet” (SOU 2013:5, s.49) är därmed väl synlig i den ordinarie undervisningen, både genom observation av pedagogernas genomförande samt via elevuppgifterna i undervisningen.

Ytterligare en kvalitetsindikator för studie- och yrkesvägledning i undervisningen synliggörs då den del av den aktuella skolans gemensamma lektionsstruktur innehåller anekdoter som tydligt kan härledas vara studie- och yrkesvägledning i undervisningen så synliggörs det att ”Rektorn arbetar för att lärarna på skolan är delaktiga studie- och yrkesvägledningen.” (SOU 2013:5, s. 51) Det som synliggörs är att även rektor är en del i detta arbete och att det inte är en slump att kvalitetsindikatorer blir synliga i observationerna. Här finns dock en brist i min studie, då resultat och analys är baserad på data från observationer av pedagoger och fokusgruppintervju med samma pedagoger. Om jag hade valt att även göra en ostrukturerad intervju (Larsen, 2009) med den aktuella skolans rektor, hade jag sannolikt kunnat synliggöra även dennes åsikter och beskrivningar om kvalitetsindikatorer. Både utifrån studie- och yrkesvägledning inom ramen för ordinarie undervisning och utifrån rektors ansvar i SOU 2013:5.

I fokusgruppintervjun beskrev Pedagog Z sitt arbete med planering och genomförande av sin undervisning inför att den aktuella skolan anordnade en branschdag, då eleverna förbereddes genom att skriva CV och förbereda frågor till representanterna från arbetslivet, bl.a. annat om deras möjligheter att ta emot praoelever. I och med detta så framträdde ännu en kvalitetsindikator för studie- och yrkesvägledning i undervisningen; ”Skolan arbetar inte endast med punktinsatser inför gymnasievalet.” (SOU 2013:5, s. 51) Dessutom bidrar pedagogerna till att elever kan få idéer och stöd till sina kommande framtidsval. Kvalitetsindikatorn ”Skolan främjar tidigt elevernas beredskap inför yrkeslivet och studie- och yrkesvägledningen integreras kontinuerligt i utbildningen.” (SOU 2013:5, s. 48) bli därmed en synlig och mätbar faktor för studie- och yrkesvägledning inom ramen för ordinarie undervisning.

Pedagog Y beskrev i fokusgruppintervjun att både elever och pedagoger är en del av samhället, och att det dagliga samhället kan och bör användas rakt in i skolans dagliga arbete. Genom att arbeta enligt denna beskrivning så möter undervisningen upp kvalitetsindikatorn ”Eleverna får kunskaper om omvärlden – globalt och lokalt. (SOU 2013:5, s. 49)

Avslutningsvis så är min studies observerade pedagoger tydligt och synligt väl ”införstådda med hur studie- och yrkesvägledningen kan integreras i deras ämne.” (SOU 2013:5, s. 51)

Sammantaget har flertalet kvalitetsindikatorer för att mäta kvalitet i studie- och yrkesvägledningen har varit synliga i de observerade pedagogernas undervisning, och att pedagogernas praktiska yrkeskunnande är en faktor för att lyfta fram dessa kvaliteter. För framtida kvalitetsgranskningar är det av yttersta vikt att inte bara ha kunskap om den enskilda kvalitetsindikatorn, utan även förstå vad som är kvalitet i pedagogers praktiska yrkeskunnande. I de indikatorer och verktyg för kvalitetsgranskningar för studie- och yrkesvägledning som finns tillgängliga idag från skolans huvudmän, finns det enligt studiens analys en mycket låg eller rent av obefintligt kunskap om kvaliteter i pedagogers praktiska yrkeskunnande. Detta gör att området kvalitet i studie- och yrkesvägledningen inte blir möjligt att mäta utifrån läroplanens direktiv. Det som inte mäts är det meningsskapande som sker ute i våra klassrum, den kvalitet i skickliga lärares yrkeskunnande som krävs för att synliggöra och begreppsliggöra den didaktik som studie- och yrkesvägledning inom ramen för ordinarie undervisning innebär. Genom studiens analys påvisas en stor kunskapslucka och kunskapsbrist hos de huvudmän som både utformar verktygen och genomför utvärdering och analys av kvalitet i studie- i och yrkesvägledningen i grundskolan.

Studie- och yrkesvägledningens uttryck i undervisningen

I analysen av anekdoterna från observationerna ser jag kopplingar både till studiens tidigare forskning, Lgr11 (Skolverket, 2011) samt även till Skolinspektions kvalitetsindikatorer för studie- och yrkesvägledning (SOU 2013:5). I diskussionsdelen nedan har jag skrivit fram och konkretiserat de kopplingar mellan resultat och fakta som framkommit i studien.

De observerade pedagogerna besitter både en kunskap och ett professionellt lärande. De uppvisar sin yrkeskunskap genom att ha tagit sig an ett avsnitt från läroplanen, reflekterat över hur undervisningen skall och bör utformas för att uppnå undervisningens syfte och mål, och därefter skapa undervisningsmaterial så att ett lärande skapas hos eleverna i klassrumssituationen. Detta är vad Längsjö (1996) benämner som en kreativ och problemlösande process, och inte enbart som en linjär process baserad på inlärd och rationella modeller för standardiserad undervisning. Läroplanens övergripande mål är att skolans elever skall kunna orientera sig i en komplex verklighet, en omvärld med ett stort informationsflöde och en snabb förändringstakt. I denna komplexa verklighet befinner sig även pedagoger, som individer och som professionella personer, och behöver ha strategier för att kunna navigera i denna verklighet. Tack vare pedagogernas kunskap om kreativa undervisningsprocesser och sitt eget professionella lärande skapas en kreativ undervisningsmiljö, som gynnar både elever och pedagogernas utveckling.

Vid analys av anekdoterna (Bilaga 5) har läroplanens övergripande målformulering omsatts av skickliga pedagoger, till en planeringar för genomförande av undervisningssituationer.

Anekdot Nr 9 (Bilaga 5) beskriver hur elever genom deras arbete med Yrkesrapporterna söker information ett specifikt yrke, arbetar med att granska den information de finner och själva får reflektera över om detta yrke skulle passa dem och deras personliga kvaliteter och egenskaper. Vid en fördjupad analys av anekdot Nr 6 (Bilaga 5) blir det synligt det att eleverna utmanats i att arbeta självständigt med det inom ämnet valt arbetsområde. Eleverna som arbetade i *Projekt självbild* lade även till en metanivå kring reflektion kring deras egen självbild och blev mer medvetna om deras syn på sig själva och de konsekvenser det medför för studierna. Dessa anekdoter är goda exempel på vad Längsjö (1993) beskriver som händelser utöver det vanliga, i ett vanligt klassrum. Dessa *händelser* är det som sker när skickliga lärare planerar fram utvalda undervisningsdelar, just här gällande studie- och yrkesvägledning, och låter dem komma till uttryck. På så vis skapas både en bättre undervisning och en högre kvalitet i studie- och yrkesvägledningen inom ramen för ordinarie undervisning.

Pedagog X lyfte fram vikten att planera och genomföra sin undervisning, utifrån läroplanens fem förmågor, vilka är själva vad-det och riktningvisaren för det som skall göras. Därefter läggs fokus på kunskapskraven, på hur-et och meningsskapandet för det som skall arbetas med i undervisningssituationen. Sammantaget möjliggör dessa delar att bedömning och betygssättning blir möjlig. Lindqvist (2015) beskriver att en av de viktiga kvaliteterna i praktiskt yrkeskunnande är förmågan att kunna sätta samman en strukturerad planering och genomförande av undervisning med förmågan att kunna se och möta eleven där den befinner sig. Först då kan *något* bli synligt enligt Lindqvist, detta något som blir den kunskap hos eleven som bedöms och betygsätts av den skickliga pedagogen. En ytterligare förutsättning för att detta *något* skall bli synligt krävs en strukturerad skol- och klassrumssituation enligt Lindqvist, vilket den aktuella skolan arbetar utifrån i och med skolans gemensamma mall för lektionsstruktur. (Bilaga 2).

Tolkning av styrdokument kring studie- och vägledning i undervisningen

Under observationer och fokusgruppintervju har resultatet påvisat olika tolkningar av styrdokumenten gällande studie- och yrkesvägledningen i undervisningen. Alla tre pedagoger använde begrepp som kan relateras till arbetslivet, framtida studier, kunskapsskapande och kunskapa om sig själv som individ, som även återfinns i läroplanen för grundskolan (Skolverket, 2011). Vid en analys av de begrepp som framkom i resultatet kan kopplingen till läroplanens mål och riktlinjer synliggöras. Denna analys presenteras nedan i Matris 1.

Matris 1. *Från läroplanens andra kapitel om dess övergripande mål och riktlinjer (Skolverket, 2011, 2. 12-17) hämtar jag följande rubriker till analysen: Normer och värden, Kunskaper, Elevernas ansvar och inflytande, samt Skolan och omvärlden.*

Område i Lgr 11	Begrepp	Begreppsanalys
Kap 2.1 <i>Normer och värden</i>	Söka jobb, Arbetsplats, CV,	”Skolan skall aktivt och medvetet påverka och stimulera

	Personliga egenskaper, Yrke	<p>eleverna att omfatta vårt samhälles gemensamma värderingar och låta dem komma till uttryck i praktisk, vardaglig handling” (Skolverket 2011, s. 12)</p> <p>Att arbeta, lära sig söka jobb, lära känna sig själv så att man som individ kan möta och respektera dem man möter samt att skaffa sig ett yrke är därmed direkt kopplat till andra kapitlet i läroplanen.</p>
Kap. 2.2 <i>Kunskaper</i>	Kunskapskrav, Skriva CV, Historiska yrken, Arbetsuppgifter	<p>”Skolan ska ansvara för att eleven inhämtar och utvecklar sådana kunskaper som är nödvändiga för varje individ och samhällsmedlem. Dessa ger också grund för fortsatt utbildning” (Skolverket, 2011, s. 13)</p> <p>Att förstå innebörden av kunskapskraven hjälper eleven inför framtida studier. Att ha kunskap om olika texttyper, förståelse för hur yrken utvecklats över tid samt att ha insikter i vilka framtida arbetsuppgifter eleven är intresserad är exempel på nödvändiga kunskaper är direkt relaterade till läroplanens mål och riktlinjer för kunskaper.</p>
Kap. 2.3 <i>Elevers ansvar och inflytande</i>	Reflektion, Ansvar	<p>”De demokratiska principerna att kunna påverka, ta ansvar och vara delaktig ska omfatta alla elever” (Skolverket, 2011, s. 15)</p> <p>Att som leve kunna ta ett personligt ansvar för sina studier och kunna reflektera över sitt lärande är definierade mål i läroplanen.</p>
Kap. 2.6 <i>Övergång och samverkan</i>	Gymnasiet, Framtiden, Yrkesutbildningar, Könsroller	<p>”Eleverna ska få en utbildning av hög kvalitet i skolan. De ska också få underlag för att välja fortsatt utbildning” (Skolverket, 2011, s. 17)</p> <p>Att som elev få kunskaper om vidare studier, på gymnasiet eller vidare i livet är ett av målen i kapitel 2. Skolan skall även bidra med kunskap om yrkesutbildningar, så väl som högskoleförberedande utbildningar, samt bidra till att bryta traditionella könsroller.</p>

Not: Matrisen syftar till att synliggöra sambandet mellan begreppen som framkom i studiens resultat, analyserade i relation till styrdokumentens krav och riktlinjer för undervisning i grundskolan.

Vid analys av fokusgruppintervjun framkommer också, förutom olika uttryck för studie- och yrkesvägledningen i undervisningen, pedagogernas olika tolkning av styrdokumentens innebörd, vilket synliggörs i de olika begrepp de väljer att använda och lyfta fram i planering och genomförande av sin undervisning. Alla pedagogerna har beskrivit olika sätt att nå målen, exempelvis Pedagog Y som gav uttryck för att det går att dra åt många olika håll för att nå målen ser jag även en möjlighet för pedagogens egna personliga värderingar kan genomsyra deras tolkningar av styrdokumentens mål och riktlinjer. För att vidga min studie ytterligare hade jag kunnat låta studiens observerade pedagoger enskilt utveckla respektives förståelse av begreppens innebörd. Detta hade tillfört ytterligare en dimension till min studie, och gett ytterligare en infallsvinkel till studiens syfte om att studera pedagogers praktiska

yrkeskunnande kring studie- och yrkesvägledning inom ramen för den ordinarie undervisningen.

Implikationer

Då det genom en tämligen liten studie framkommit i resultatet att det finns en didaktik hos pedagoger som tydligt kan härledas till studie- och yrkesvägledning i undervisningen så funderar jag kring vilka resultat en längre studie hade kunnat påvisa. En önskvärd fortsättning skulle kunna vara att få tillfälle att forska vidare kring studie- och yrkesvägledningens didaktik inom ramen för ordinarie undervisning på högstadiet, genom en mer longitudinell studie. Att få observera flera pedagoger över tid, att inkludera flera undervisningsämnen i studien skulle sannolikt ge en bredare och tydligare bild av en didaktik för studie- och yrkesvägledning som kommer till uttryck i ordinarie den undervisningen i årskurs 7 till årskurs 9. Dessutom vore det intressant att göra en parallell studie i grundskolans lägre åldrar, för att få en mer heltäckande bild av studie- och yrkesvägledningens didaktik inom ordinarie undervisning i grundskolan. Att i studien dessutom lägga till fokusgruppsintervjuer med fler av skolans personalkategorier som är kopplade till den dagliga undervisningssituationen; skolans huvudman, skolledare, resurspedagoger och specialpedagoger skulle bidra ytterligare till att synliggöra didaktiken och pedagogers praktiska yrkeskunnande kring studie- och yrkesvägledning inom ramen för den ordinarie undervisningen.

Ytterligare ett intressant område att forska vidare i, utifrån resultatet, är *förmågorna* som Pedagog X tydligt lyfte i fokusgruppsintervjun. De förmågor som ligger till grund för pedagogernas bedömning av elevers totala skolprestationer, de förmågor som pedagogerna beskriver som basen i hela läroplanen (Skolverket, 2011) Efter avslutad fokusgruppsintervju valde jag att dröja kvar kring just förmågorna och bad pedagogerna att berätta mer om dem, då de hade lyfts som en viktig faktor för pedagogernas planering och genomförande respektive ämnesundervisning. Förmågorna och pedagogernas arbete med bedömning av elevers skolprestationer är dessutom ett utforskat kunskapsområde för mig som studie- och yrkesvägledare, och sannolikt även för större delen av studie- och yrkesvägledarkollegiet i vårt avlånga land.

Att genomföra en studie där förmågornas påverkan och relation till studie- och yrkesvägledningens didaktik inom ramen för ordinarie undervisning är i fokus skulle vara ett mycket intressant nästa steg efter denna magisteruppsats, för att bringa ett ytterligare djup och en bredare förståelse för den didaktik som de facto finns den ordinarie undervisningen. De fem förmågorna som pedagogerna lyfter beskrivs i korthet nedan.

Begreppslig förmåga: Förstå vad centrala begrepp betyder; Relatera olika begrepp till varandra; använda begrepp i nya sammanhang.

Analysförmåga: Beskriva orsaker och konsekvenser, föreslå lösningar; Påvisa och förklara samband; Se utifrån olika perspektiv; Jämföra likheter och skillnader, jämföra fördelar och nackdelar.

Kommunikativ förmåga: Samtala, diskutera, motivera och presentera; Uttrycka åsikter och ståndpunkter; Framföra och bemöta argument; Redogöra, formulera, resonera och redovisa.

Informationshantering/ procedurförmåga: Söka, samla, strukturera och kritiskt granska information; Skilja på fakta och värderingar; Avgöra källors användbarhet och trovärdighet; Förstå hur metoder och färdigheter ska användas.

Metakognitiv förmåga: Tolka och värdera; Ha omdömen om och reflektera; Lösa problem med anpassning till olika situationer; Avgöra rimligheten; Välja mellan olika strategier; Pröva och ompröva. (Liber, 2016)

Ytterligare en tanke som väckts hos mig under denna studie är att enligt Skolinspektionen (SOU 2013:5, s. 51-53) har huvudmannen ett ansvarsområde kring kvalitetsindikatorer i studie- och yrkesvägledningen. Huvudmannen mäter och utvärderar idag studie- och yrkesvägledningen utifrån ett antal kvalitetsindikatorer som inte är synkroniserade med pedagogernas praktiska kunskap om den didaktik för studie- och yrkesvägledning inom ramen för ordinarie undervisning som påvisats i min studies resultat.

Så jag ställer mig frågan hur min studie, eller fortsatta studier enligt utvecklingsområdena som nämnts ovan kan bidra till att öka även huvudmannens kunskap och förförståelse om den didaktik för studie- och yrkesvägledning som finns i skolans ordinarie undervisning. Om mätningar och utvärderingar kring kvalitet i studie- och yrkesvägledning fortsätter genomföras endast utifrån de kvalitetsindikatorer som fram till idag är kända för huvudman, kommer resultaten att endast påvisa det som redan är känt. Huvudmannen, på både kommunal och statlig nivå, behöver också öka sin kunskap om studie- och yrkesvägledningens didaktik inom ramen för den ordinarie undervisningen, för att kunna tillföra nya och ta bort förlegade kvalitetsindikatorer i syfte att framställa ett mer nyanserat underlag för Skolinspektionens framtida mätningar och utvärderingar och kvalitén för studie- och yrkesvägledning.

Slutsatser

Avslutande reflektioner

Att studera pedagogers praktiska yrkeskunnande kring studie- och yrkesvägledning inom ramen för den ordinarie undervisningen visade sig vara enklare än jag trodde initialt. Pedagogerna påvisade ett stort praktiskt yrkeskunnande kring både tolkning av styrdokumentens riktlinjer för området, såväl som kreativitet när det gäller planering och genomförande av studie- och yrkesvägledningens uttryck deras ordinarie ämnesundervisning. En stor del av studiens datainsamling har skett genom observationer av pedagoger och precis som Längsjö (1996) beskrev så är det när vanliga klassrum observeras som det förr eller senare händer något utöver det vanliga och detta *något* ges möjligt att fånga upp.

Pedagogerna har också uppvisat ett stort intresse för att eleverna skall förstå att skolan utbildar för framtida studier och arbete, och också belyst vikten av att undervisningen måste planeras och genomföras på ett sådant sätt att elevernas skolprestationer är möjliga att bedöma och betygsätta.

Det symboliska meningsinnehållet för hur studie- och yrkesvägledningen kommer till uttryck i den ordinarie undervisningen har varit möjligt att fånga upp och begreppsliggöra, och observationer och fokusgruppintervju föll ut att vara en användbara metoder för detta. Men pedagogerna själva och deras praktiska yrkeskunnande är nyckeln till detta - de besitter fokusbegreppen och har ställt sig frågor om undervisningens innehåll, mål och mening vilket innebär att de tänker enligt didaktikens huvudfrågor Almqvist (2016). Genom att använda en studie- och yrkesvägledare som forskare och översättare mellan skolprofessionernas språk, kan kommunikationsglappet överbryggas genom att skapa en gemensam språkmanual, en ny didaktik.

Under arbetet med min studie så har jag hört och sett att pedagogerna tydligt kan beskriva vad studie- och yrkesvägledning i undervisningen är och kan vara, och jag också har hört och sett att det tolkas olika beroende på undervisningsämne och på pedagogernas egna personligheter och tidigare livserfarenheter. Pedagogerna påvisar således ett praktiskt kunnande som är kontextbunden, och har visat detta genom att förstå och utvecklas sin praktik genom att reflektera över egna handlingar och erfarenheter i sin dagliga ämnesundervisning. (Lindqvist 2015)

Fortsatt forskning av denna studies slag kan bereda mark för nya kvalitetsindikatorer som kan mäta kvalitet i studie- och yrkesvägledning på ett praktisknära sätt. Kvalitetsindikatorerna för studie- och yrkesvägledning borde utgå mer från att studera de processer som sker i klassrummet och inte bara utgå från läroplaner och politiska beslut. Då skulle den mycket höga grad av praktisk yrkeskunskap som finns hos pedagogerna kring styrdokumentens riktlinjer för studie- och yrkesvägledning inom ramen för ordinarie undervisning kunna synliggöras. Den kvalitet som med dagens kvalitetsindikatorer (SOU 2013:5, s. 48-53) faktiskt inte är möjlig att upptäcka.

Referenser

- Almqvist, J. (2016) *Didaktik och ämnesdidaktik: Exemplet Uppsala universitet*. Hämtad 2016-03-13 från <http://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:901511/FULLTEXT01.pdf>
- Alsterdal, L., Bornemark, J. & Svenaeus, F. (2009). *Vad är praktisk kunskap?* Huddinge: Södertörns högskola.
- Alvesson, M & Sköldberg, K (2008). *Tolkning och reflektion. Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Studentlitteratur; Lund.
- Bjørndal, C.R.P. (2005). *Det värderande ögat: observation, utvärdering och utveckling i undervisning och handledning*. (1. uppl.) Stockholm: Liber.
- Fangen, K. (2004). *Deltagande observation*. Malmö: Liber.
- Gilje, N. & Grimen, H. (2007). *Samhällsvetenskapernas förutsättningar*. (3. uppl.) Göteborg: Daidalos.
- Johansson, A. (2005). *Narrativ teori och metod: med livsberättelsen i fokus*. Lund: Studentlitteratur.
- Larsen, A.K. (2009). *Metod helt enkelt: en introduktion till samhällsvetenskaplig metod*. (1. uppl.) Malmö: Gleerup.
- Liber. (2016) *Lärandets fem förmågor – The Big 5*. Hämtad 2016-06-12 från [www.liber.se/Market/grsk/kartlaggning/Liberposter Larandets fem formagor 2016 ak7 9.pdf](http://www.liber.se/Market/grsk/kartlaggning/Liberposter_Larandets_fem_formagor_2016_ak7_9.pdf)
- Lindh, G. (2009 [1997]). *Samtalet i studie- och yrkesvägledningsprocessen*. (2. tr.) Stockholm: HLS förlag.
- Lindqvist, P. (2015). Ödmjuk orubblighet - en avgörande (och rimlig) kvalitet i lärares yrkeskunnande. *Nordisk tidskrift för allmän didaktik*. Vol 1, No 1, s. 61-74
- Lovén, A. (red.) (2015). *Karriärvägledning: en forskningsöversikt*. Lund: Studentlitteratur.
- Lovén, A. (2000). *Kvalet inför valet: Om elevers förväntningar och möten med vägledare i grundskolan*. (Doctoral dissertation). Malmö: Institutionen för pedagogik, Lärarhögskolan Malmö.

Längsjö, E. (1996). Om forskning kring lärares kunskap och lärares lärande. (Red. Birgit Lendahl & Ulla Runesson) *Vägar till lärares lärande*. Studentlitteratur. Hämtad 2016-03-13 från http://www.uf.gu.se/digitalAssets/1182/1182123_langsjo.pdf

Mickwitz, L. (2015). *En reformerad lärare: Konstruktionen av en professionell och betygssättande lärare i skolpolitik och skolpraktik*. (Doctoral dissertation). Stockholm: Institutionen för pedagogik och didaktik, Stockholms universitet.

SFS 2010:800. *Skollag*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.

Skolinspektionen. (2013). *Kvalitetsgranskning. Rapport 2013:5. Studie- och yrkesvägledning i grundskolan*. Hämtad 2016-02-20 från <https://www.skolinspektionen.se/sv/Beslut-och-rapporter/Publikationer/Granskningsrapport/Kvalitetsgranskning/Studie--och-yrkesvagledning-i-grundskolan/>

Skolverket. (2011). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*. Tillgänglig: <http://www.skolverket.se/publikationer?id=2575>

Stukat, S. (2011[2005]). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.

Svenska Akademien (u.å.). *Svenska akademiens ordlista (SAOL)*. Hämtad 2016-03-13 <http://www.svenskaakademien.se/svenska-spraket/svenska-akademiens-ordlista-saol/saol-13-pa-natet/sok-i-ordlistan>

Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

Öhman, J. (2014). Om didaktikens möjligheter – ett pragmatiskt perspektiv. *Utbildning och demokrati*, Vol 23, nr 3, s. 33-52. Digital resurs <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:774633/FULLTEXT01.pdf>

Bilaga 1 Ord- och begreppslista

Studie- och yrkesvägledning (syv), vägledning, syo (Studie- och yrkesorientering)

Studie- och yrkesvägledning är det begrepp som oftast används i det rättsliga ramverket. Andra vanligt förekommande begrepp är: vägledning, studie- och yrkesorientering och karriärvägledning. Det finns de som skiljer på studie- och yrkesvägledning och studie- och yrkesorientering. Skolinspektionen gör inte denna åtskillnad och använder begreppet Studie- och yrkesvägledning. Av läsbarhetsskäl används ibland även begreppet vägledning i denna rapport.

Under mitten av 1990-talet byttes namnet syokonsulent ut till studie- och yrkesvägledare främst beroende på ändringar i examensordningen för universitet och högskolor. Studie- och yrkesvägledarexamen blev den nya benämningen efter avslutad utbildning. I skollag och läroplan finns begreppet studie- och yrkesorientering endast benämnt på ett ställe (Lgr 11, 2.6 Skolan och omvärlden)

Prao – praktisk arbetslivsorientering

Det finns inte lagkrav på att skolorna ska ha prao. I läroplanen anges dock att rektor har ansvar för att eleverna ska få konkreta erfarenheter av betydelse för deras val av fortsatt utbildning och yrkesinriktning.

Inför Lgr69 beslutades om två veckors prao i årskurs 9. Även i Lgr80 finns tydliga mål formulerade för prao. Begreppet ändrades till prao (praktisk arbetslivsorientering) och utökades till 6 – 10 veckor inom tre olika sektorer i arbetslivet. Syftet var att eleverna skulle få en vid orientering och förberedas inför samhälls- och arbetsliv. I de två senaste läroplanerna finns endast målformuleringar om skolan och omvärlden. Det är upp till varje huvudman eller skola att välja hur man vill arbeta med området skola och arbetsliv.

Kontinuerlig vägledning

Med kontinuerlig vägledning avser Skolinspektionen en vägledning där elevernas studie- och yrkesval behandlas som en process som behöver ta tid i anspråk. På skolor som ger eleverna en kontinuerlig vägledning löper insatser med koppling till skolans studie- och yrkesvägledning som en röd tråd genom undervisningen i hela grundskolan och skolan arbetar medvetet och målinriktat med arbetslivsanknytning och personlig utveckling för eleverna.

En vägledning som löper genom hela grundskolan innebär inte att eleverna behöver träffa en vägledare kontinuerligt från årskurs 1 utan att skolan ser vägledningen som en process. Vid språkvalet i årskurs 6 kan vägledarens insatser behövas. I övrigt är det rimligt att vägledaren börjar arbeta med vissa insatser inför gymnasievalet i årskurs 7 och att studie- och yrkesvägledarens kompetens används för att stödja övriga personalgrupper i deras studie- och yrkesvägledande insatser från årskurs 1 till 9.

Snäv och vid bemärkelse

Begreppet studie- och yrkesvägledning delas ibland upp i studie- och yrkesvägledning i snäv och vid bemärkelse. Sammantaget utgör studie- och yrkesvägledning i vid och snäv bemärkelse den grund som eleven är i behov av för att kunna göra väl underbyggda studie- och yrkesval. Den snäva vägledningen består av den personliga vägledning som ges i form av samtal individuellt eller i grupp av studie- och yrkesvägledaren. Den vida bemärkelsen av begreppet inkluderar hela den verksamhet som syftar till att förbereda eleverna för studie- och yrkesval och ett kommande arbetsliv. Den vida vägledningen inkluderar undervisning, kontakter med arbetslivet, informationstillfällen, elevernas utvecklingssamtal med lärare, besök på gymnasie-mässor med mera.

Ofta förknippas studie- och yrkesvägledningen med den personliga, snäva vägledning och många skolor i granskningen ser inte det som här definieras som vid vägledning som en del i skolans studie- och yrkesvägledning. En helhetssyn på vägledningen inkluderar båda dessa perspektiv och en skola som arbetar på det viset kan också tydligare förmedla studie- och yrkesvägledningen som en helhet med ett tydligt syfte till eleverna. Studie- och yrkesvägledaren kan fungera som samordnare mellan den vida och snäva vägledningen på skolan och till exempel ansvara för att informera lärarna om förändringar i gymnasieskolan eller på arbetsmarknaden.

Valkompetens/Valkunskap/Career management skills

För att hantera alla de valmöjligheter som uppstår under studietiden behöver eleven utveckla en valkompetens. Det innebär en förmåga att göra underbyggda val och att förstå innebörden av sina val.

De förmågor och de kunskaper som eleverna behöver få möjlighet att utveckla inom ramen för studie- och yrkesvägledningen brukar inom internationell pedagogisk forskning kallas för *Career management skills*. Begreppet översätts ofta med Valkunskap, men ibland även mer

(Skolinspektionen, 2013, Bilaga 2)

Bilaga 2 Lektionsstruktur

Lektionsstruktur på X-skolan läsåret 2015/2016

Inför lektionen:

- Befinn dig i lektionssalen i god tid så att du hinner förbereda, tavla/dator/projektor.

Vid start:

- Alla elever har bestämda platser som vi använder under lektionerna.
- Ta närvaron i skola 24 i början av lektionen. Glöm inte rapportera efteråt:).
- Skriv och synliggör ett tydligt "**lektionsstartblock**" som innehåller följande information:
 - Skriv lektionens start och sluttid. *När håller lektionen på?*
 - Lektionens innehåll. *Vad gör ni under passet?*
 - Målet med området/lektion. *Varför gör ni just detta under lektionen?*
 - Metoder som ni använder under lektionen. *Hur kommer ni att arbeta?*

Välj själv om du skriver på tavlan eller Fronter. Det bästa för eleverna är om det finns både i ämnesrummet och på tavlan.

Vid avslutande av lektionen

- **Slutblock** de sista 5 min av lektionen:
 - Samla ihop eleverna så ni kan ha en tydlig, gemensam avslutning av lektionen.
 - Gör en summering av vad ni gjort under lektionen och varför.
 - Blicka fram mot nästa lektion. *Vad händer då? Hur hänger det ihop med denna lektion?*
 - Kolla över lokalen och se till att den lämnas i gott skick samt att fönster är stängda och grupprum låsta så att nästa kollega får en bra start :).

Bilaga 3 Observationsprotokoll

Observationsprotokoll baserad på X-skolans Lektionsstruktur för läsåret 2015/2016

Vid start:

- Alla elever har bestämda platser som vi använder under lektionerna.
- Ta närvaron i skola 24 i början av lektionen.

Inför lektion Lokalen Förberedelser Tidsram	Innehåll Vad gör ni under passet?	Mål Varför ni just detta?	Metoder Hur kommer ni arbeta?	Avslut lektion Summering Blicka framåt Lokalen

Bilaga 5 Resultatsammanställning av anekdoter

Här presenteras en sammanställning av de anekdoter kring studie- och yrkesvägledning inom ramen för ordinarie undervisning, som synliggjordes under studiens observationer.

Nummer	Anekdot från observation	Observation
Nr 1	Pedagogen använde sig av en frågetävling via ett digitalt verktyg, Kahoot (www.kahoot.it), som heter ”Söka jobb osv”. Frågetävlingen är färdig med 16 frågor och inte tillrättalagd av pedagogen för att passa undervisningsämnet. Här finns frågor som återkopplar till flera av läsårets lektioner kring att skriva CV och söka sommarjobb. Flertalet av frågorna kan kopplas direkt till ämnets kunskapskrav och centralt innehåll.	Pedagog X
Nr 2	Pedagogen använde ytterligare en Kahoot (www.kahoot.it), som heter ”Jobb/yrken.” Här finns bilder på olika yrken och frågor kopplade till bilderna. Vissa bilder var stereotypa och då lyfte pedagogen denna diskussion i klassrummet. Frågor om personliga egenskaper fanns med i frågetävlingen och lyftes till diskussion i klassrummet.	Pedagog X
Nr 3	Pedagogen gjorde en tydlig koppling mellan ett ämnesprojekt som avslutar åk 9, till det kommande gymnasiearbetet som avsluta alla gymnasieutbildningar. Pedagogen lyfte fram hur detta arbete (idé, planering, genomförande, redovisning) som eleverna genomfört under åk 9 varit en träningsarena inför kommande gymnasiestudier. Eleverna har fått utgå från de förmågor och kunskapskrav som är gällande för undervisningsämnet och själva fått avgöra vilken nivå de vill lägga sitt arbete på.	Pedagog Y
Nr 4	Pedagogen fångar tillfället när en fråga om vidare studier i livet kommer upp från en elev. Hen berättar om hur det är att studera vidare på universitet och att det är möjligt att studera även i vuxen ålder. Pedagogen berättar att en universitetsutbildning kan leda till att en lärare får rättighet att undervisa på universitet. Vidare studier på universitet kan leda till forskarutbildning eller doktorandtjänst beskriver pedagogen, vilket också är en form av avlönat arbete.	Pedagog Y
Nr 5	Pedagogen använde sig av etiska modellerna som ingår i undervisningsämnet kunskapskrav, för att diskutera konsekvenser av beslut. Ett Case kring gymnasieval lyftes, där konsekvensen av den valda utbildningen fick prövas ur ett elevperspektiv, ett föräldraperspektiv och en gymnasieskolas perspektiv. Ytterligare ett Case om strejk i ett flygbolag lyftes, och konsekvenserna	Pedagog X

	diskuterades ur en resenärs synvinkel, ur flygbolagets synvinkel och ur en hotellägares synvinkel.	
Nr 6	Elever visar upp sitt projektarbete "Projekt Självbild" under en av de observerade lektionerna. De redovisar en fotoinstallation där bilden visar en Prinsessa sedd bakifrån, men i spegeln syns en Tiggarunge framifrån. Detta symboliserade enligt eleverna hur en elev kan ses sig själv i skolan, som en "ingen". Eleverna beskrev att alla egentligen är mycket bättre än så, alla är en Prinsessa egentligen. Eleverna redovisade att ha insikter kring sig själv som person är viktigt för att lyckas i skolan.	Pedagog Y
Nr 7	Under en av observationsdagarna gjorde klassen en utflykt till Göteborg, som ett samarbete med undervisningsämnena historia och samhällskunskap. Under stadspromenaden stannar pedagogen till i ett område med kullerstengator. Pedagogen lyfter att yrket stensättare historiskt var ett barnarbete med mycket låg status, men att det idag är en eftertraktad yrkeskunskap som har ett eget gymnasialt yrkesprogram och egna yrkestävlingar.	Pedagog Y
Nr 8	Under utflyktsdagen vandrar klassen vidare ner till hamnområdet medan pedagogen berättade om hur arbetslivet såg ut i hamnen i början av 1900-talet. Eleverna fick ta del av att det var hit människor gick på morgonen, i hopp om att få ett jobb så att de hade råd att köpa mat för dagen. Pedagogen berättade att det var oftast arbeten kopplade till handel och transport av varor. Eleverna fick berättat för sig att människor kunde vid den tiden ha flera arbeten samtidigt. Pedagogen beskrev att kvarteren kring hamnen idag erbjuder köpcentra, båtturer, restauranger och hotell. Berättelsen summeras med att hamnen har gått från handel- och transportbransch till att i nutid handla om turist- och besöksnäringen i staden.	Pedagog Y
Nr 9	Under en av observationerna fick eleverna redovisa sina Yrkesrapporter. Pedagogen har under ett arbetsområde kring olika texttyper lett arbetet med att låta eleverna lära sig att skriva texttypen rapport. Uppgiften som redovisades utgick från att eleverna hade skrivit en rapport, baserad på intervjuer med yrkesverksamma personer eller utifrån en specifik arbetsplats.	Pedagog Z

